

**ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚАРО ИСЛОМ АКАДЕМИЯСИ
ХУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.35/30.12.2019.Isl/Tar/F.57.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚАРО ИСЛОМ АКАДЕМИЯСИ

НОСИРОВА АЗИЗА РУСТАМОВНА

**ГЛОБАЛЛАШУВ ДАВРИДА ДИНИЙ КСЕНОФОБИЯ ВА УНИНГ
НАМОЁН БЎЛИШ ХУСУСИЯТЛАРИ**

07.00.04 – Диншунослик

**ТАРИХ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ**

ТОШКЕНТ – 2022

**Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
автореферати мундарижаси**

**Contents of Dissertation Abstract of the Doctor of Philosophy (PhD)
on Historical Sciences**

**Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)
по историческим наукам**

Носирова Азиза Рустамовна

Глобаллашув даврида диний ксенофобия ва унинг намоён бўлиш
хусусиятлари..... 3

Nosirova Aziza Rustamovna

Religious xenophobia in the era of globalization and the peculiarities of its
manifestation 23

Носирова Азиза Рустамовна

Религиозная ксенофобия в эпоху глобализации и особенности ее
проявления... 41

Эълон қилинган ишлар рўйхати

List of published works

Список опубликованных работ.....45

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚАРО ИСЛОМ АКАДЕМИЯСИ
ХУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.35/30.12.2019.Isl/Tar/F.57.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚАРО ИСЛОМ АКАДЕМИЯСИ

НОСИРОВА АЗИЗА РУСТАМОВНА

ГЛОБАЛЛАШУВ ДАВРИДА ДИНИЙ КСЕНОФОБИЯ ВА УНИНГ
НАМОЁН БЎЛИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

07.00.04 – Диншунослик

ТАРИХ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ

ТОШКЕНТ – 2022

Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида В2021.3.PhD/Tar355 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация Ўзбекистон халқаро ислом академиясида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме)) Илмий кенгаш веб-саҳифасида (www.iiiau.uz) ва «ZiyoNet» ахборот-таълим порталида (www.ziyounet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар: **Рахимджанов Дурбек Абиджанович**
тарих фанлари номзоди, доцент

Расмий оппонентлар: **Агзамходжаев Саидакбар Саидович**
тарих фанлари доктори, профессор

Исхаков Мирсадик Мирсултанович
тарих фанлари доктори, профессор

Етакчи ташкилот: **Ўзбекистон Миллий университети**

Диссертация ҳимояси Ўзбекистон халқаро ислом академияси ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc.35/30.12.2019.Isl/Tar/F.57.01 рақамли Илмий кенгашнинг 2022 йил «__» _____ соат __:__ даги мажлисида бўлиб ўтади. (Манзил: 100011, Тошкент шаҳри, А.Қодирий кўчаси, 11-уй. Тел.: (99871) 2440056; Факс: (99871) 2440065; E-mail: info@iiiau.uz).

Диссертация билан Ўзбекистон халқаро ислом академиясининг Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин. (__ рақам билан рўйхатга олинган.) (Манзил: 100011, Тошкент шаҳри, А.Қодирий кўчаси, 11-уй. Тел.: (99871) 2440091.

Диссертация автореферати 2022 йил «__» _____ да тарқатилди.
(2022 йил «__» _____ даги _____ рақамли реестр баённомаси.)

Д.Р.Махсудов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш раиси, тарих фанлар доктори (DSc), доцент

С.А.Рустамий

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш котиби, филология фанлари доктори (DSc), доцент

З.М.Исламов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш қошидаги илмий семинар раиси, филология фанлари доктори, профессор

КИРИШ (фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳонда рўй бераётган дин ва миллатлараро низоларнинг аксарияти диний ксенофобия (*юнон. ксенос – бегона; фобос – қўрқув*) – ўзга дин, эътиқод ва маданиятлардан хавфсираш, асоссиз қўрқиш натижасида келиб чиқмоқда. XX-XXI асрлардаги низоларнинг учдан икки қисми айнан диний ва ирқий асосдаги ўзаро тушунмовчилик ҳамда фобия оқибатида келиб чиқаётгани кузатилмоқда. Муаммо кўламининг кенглиги давлатлар барқарорлиги ҳамда дунё халқлари ҳаётининг хавфсизлигига таҳдид сифатида намоён бўлиб, тинчлик ва тараққиётга раҳна солмоқда. Шу боис, глобаллашув даврида диний ксенофобия ва унинг намоён бўлиш хусусиятларини илмий-концептуал тадқиқ этиш устувор аҳамиятга эга бўлиб бормоқда.

Дунёнинг кўплаб илмий тадқиқот марказларида ксенофобиянинг генезиси, назарий-методологик асослари, тарихий кўринишлари, глобаллашув даврида намоён бўлиш хусусиятлари билан боғлиқ тадқиқотлар амалга оширилмоқда. Ксенофобияни ўрганишда фалсафа, тарих, педагогика, психология, ҳуқуқшунослик, диншунослик каби фан соҳалари доирасида тадқиқотлар амалга оширилаётгани унинг фанлараро ёндашувга асосланган қамровга эга эканини кўрсатади. Глобаллашув даврида динлараро муносабатларнинг барқарорлигини таъминлашда диний ксенофобия негизидаги асоссиз ва сунъий қўрқув натижасида келиб чиқувчи хатти-ҳаракатлар динамикасини таҳлил этиш, унинг олдини олиш механизмларини аниқлаш, илмий-назарий асосларни конкрет таҳлиллар, илмий ментал хусусиятларни инобатга олган ҳолда ишлаб чиқиш имкониятини яратади.

Ўзбекистонда этноконфессионал муносабатлар ривожини таъминлаш давлат сиёсатининг устувор вазифаларидан бири бўлиб, турфа миллат ва конфессия вакиллари истиқомат қилаётган мамлакатда сўнгги йилларда ижтимоий-сиёсий, диний-маърифий барқарорликни таъминлашга қаратилган кўплаб ислохотлар амалга оширилмоқда. Мамлакатда ксенофобиянинг турли аспектларини илмий-назарий ўрганишга қаратилган тадқиқотларнинг илк йўналиши сифатида мазкур тадқиқот объекти алоҳида аҳамиятга молик. Шунингдек, минтақа хавфсизлигига таҳдид сифатида намоён бўлувчи экстремизм, терроризм, диний фанатизм каби ҳодисаларга қарши самарали курашда аввало диний ксенофобия профилактикаси муҳим ўрин эгаллаб, “динни зўравонлик ва қон тўкиш билан бир қаторга қўядиган бузғунчи ёт ғояларнинг асл моҳияти ва мақсадлари ҳақида аҳолининг, айниқса, ёшларнинг хабардорлик даражасини ошириш”¹ устувор вазифалардан бири ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 16 апрелдаги “Диний-маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5416-сон, 2018 йил 19 сентябрдаги

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 16 апрелдаги “Диний-маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5416-сон Фармони. <https://www.lex.uz/docs/>

“Террористик, экстремистик ёки бошқа тақиқланган ташкилот ва гуруҳлар таркибига адашиб кириб қолган Ўзбекистон Республикаси фуқароларини жиноий жавобгарликдан озод этиш тартибини такомиллаштириш тўғрисида”ги ПФ-5542-сон, 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сон фармонлари, Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 22 июндаги “Ўзбекистон халқаро ислом академияси фаолиятини ташкил этиш ва қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 466-сон қарорида белгиланган вазифаларни амалга оширишда мазкур диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялар ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги. Диссертация республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. «Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари» номли устувор йўналишига мувофиқ амалга оширилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Инсоният тарихида диний ксенофобиянинг пайдо бўлиши ва унинг ҳозирги глобаллашув давридаги кенгроқ намоён бўлиши билан боғлиқ бир қатор тадқиқотлар амалга оширилган. Ушбу феномен аввало психология фанида – “фобия”, яъни “қўрқув”ни тизимлаштириш ва таснифлашдаги қарашларга асосланади. Мазкур тадқиқот натижаларига кўра, невротик қўрқувдан ташқари, “ўзимиз” ва “ўзгалар” – кўринишида ажратилиб таснифланган, ижтимоий муносабатларда намоён бўлувчи қўрқув тури мавжуд экани ҳақида фикрлар билдирилган². Кейинчалик ксенофобияни у билан ўзаро ўхшаш, мантиқан яқин – диний сепаратизм, этноцентризм, гуруҳдаги фаворитизм³, ақидапарстлик каби ҳодисалар қаторида тадқиқ этила бошланди.

Тадқиқот мавзуси доирасида Ғарб тилларидаги хорижий адабиётларни ўрганиш катта аҳамият касб этади. Жумладан, Р.Августин, Ж.Августин, Б.Бахлер, Д.Холл, Б.Райни, Ж.Пиллей каби бир қатор тадқиқотчилар асарларида ксенофобиянинг келиб чиқиш сабаблари, диний-ижтимоий, ирқий ксенофобиянинг намоён бўлиши билан боғлиқ масалалар таҳлил этилган⁴.

² Қаранг: Шевченко О. Ксенофобия: сущность и виды в эпохи домодерна, модерна, позднего модерна. Автореф. ... докт. филос. наук. – Ростов-на-Дону, 2014. – С. 5.

³ Гуруҳдаги фаворитизм – ижтимоий психологик феномен ҳисобланиб, бошқа гуруҳларга қарши ўз гуруҳини мутлақлаштириш ҳисобланади. https://star-wiki.ru/wiki/In-group_favoritism

⁴ Augustine R., Augustine J. Religion, race and the fourth estate: xenophobia in the Media ten years after 9/11. The Tennessee Journal of Race, Gender, & Social Justice. // Volume 1 Spring 2012 Number 1. – P. 41. // Bahler B. Religion, Race, and Racism: A (Very) Brief Introduction // June 1, 2020. – P. 89. Hall E. Understanding Cultural Differences: Germans, French and Americans. Intercultural Press, 1990. – P. 196. // Rainey B. Religion, ethnicity and xenophobia in the bible a theoretical, exegetical and theological survey. – UK. University of Oxford, 2020. – 322 p. // Pillay J. Racism and xenophobia: The role of the Church in South Africa. – Pretoria, 2017. <http://dx.doi.org/10.4102/ve.v38i3.1655>

Ксенофобия муаммосини диний-ижтимоий, психологик, педагогик, фалсафий нуқтаи назардан тадқиқ қилишга эътибор қаратган Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги олимлари қаторига А.Крымин, Г.Энгельгардт, А.Макарчук, А.Слезин, А.Астахова, Г.Солдатова, Д.Мутагиров, Г.Сагалакова, А.Апанасюк, О.Шевченко, А.Штемберг, В.Мукомель, Н.Раджабов каби олимларнинг тадқиқотларини келтириш мумкин⁵.

Араб тадқиқотчиларидан Муҳаммад Абу Заҳра, Муҳаммад Саид Рамазон Бутий, Муҳаммад Ғаззолий, Муҳаммад Жуханий каби олимлар асарларида динлараро муносабатлар, ислом дини асосидаги бағрикенглик, динларнинг ўзига хос жиҳатлари, инсоннинг маънавий камолоти, умуминсоний фазилатларнинг устуворлиги каби масалаларга эътибор қаратилган⁶.

Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий, диний-маърифий ҳаётида бағрикенглик ғояларининг устуворлиги, виждон эркинлигининг таъминланиши, конфессиялараро дўстона муносабатларни мустаҳкамлаш, динлараро мулоқот маданиятини такомиллаштириш каби масалалар давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан ҳисобланади. Айнан бағрикенглик асосларининг жамиятда тўлиқ намоён бўлиши диний ксенофобиянинг олдини олишнинг муҳим омилидир. Мустақиллик йилларида маҳаллий олимлар томонидан мазкур йўналишда бир қатор тадқиқотлар амалга оширилди. Жумладан, Ш.Ёвқочев, Б.Бабаджанов, Ш.Мадаева, А.Очилдиев, Ш.Ғойибназаров, З.Исламов, Д.Рахимджанов, И.Хўжамуродов, Ў.Ҳасанбоев, К.Комилов, А.Тажиев, М.Абдухамидов каби кўзга кўринган олимларнинг мавзуга доир бир неча китоб ва мақолалари алоҳида эътиборга лойиқ⁷.

⁵ Қаранг: Крымин А., Энгельгардт Г. Исламофобия // Отечественные записки. 2003. – № 5. – С. 41-49; Раджабов Н. Исламофобия в западной Европе и ее влияние на политические процессы в Центральной Азии. Автореф. ... канд. полит. наук. – Душанбе, 2016. – 24 с.; Мутагиров Д. Демократия как универсальная ценность. Курс лекций. – Москва: Логос, 2014. – 560 с.; Шевченко О. Ксенофобия: сущность и виды в эпохи домодерна, модерна, позднего модерна: дисс. ... докт. филос. наук. – Ростов на Дону, 2014. – 410 с.; Слезин А. За «новую веру». Государственная политика в отношении религии и политический контроль среди молодежи. – Москва: Академия Естествознания, 2009. – 222 с.; Противодействие ксенофобии и этнической дискриминации – Москва: Московская Хельсинкская группа, 2006. – 128 с.; Штемберг А. Ксенофобия. – Москва: Энергия, 2001. № 12. С. 68–72; Солдатова Г. Разные, но равные: большие психологические игры. – Москва, 2004. – С. 98–111; Солдатова Г., Макарчук А. Может ли другой стать другом? Тренинг по профилактике ксенофобии. – Москва, 2006. – 256 с. Апанасюк Л. Теоретико-методологические основы профилактики ксенофобии в студенческой среде средствами социально-культурной деятельности. Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Тамбов, 2014. – 56 с. Мукомель В., Рыжова С. Доверие и недоверие в межнациональных отношениях // Социологические исследования. – Москва, 2017. № 1, С. 37–46.

⁶ Шақъа М. Ислам била мазахиб. – Каир, 1991. – 128 с.; Жалий А. Диросот ал-фирақ ва ат-тарих ал-муслимун ал-хавориж ва аш-шиъат. – Ар-Риёд: Марказ ал-Малик Файсал ли-ал-бухус ва-д-диросот ал-исломия, 1998. – 84 б.; Муҳаммад Саид Рамазон Бутий. Мазаҳабсизлик бидъатдир / Таржимон – Алоуддин Хофий. – Тошкент: Ҳилол-нашр, 2013. – 186 б.; Жуханий. Ал-Мавсуъат ал-муяссара фи-ал-адён ва ал-мазохиб. – Ар-Риёд, 2000. – 244 б.

⁷ Ёвқочев Ш., Бабаджанов Б., Рахимджанов Д., Абдусатторов А., Солиев А. Ислам ва ҳозирги замон. – Тошкент: Тошкент ислом университети, 2009. – 206 б.; Мадаева Ш. Идентиклик антропологияси. Монография. – Тошкент: Ношир, 2015. – 120 б.; Очилдиев А. Мафкуравий таҳдидлар ва ғоявий тарбиянинг долзарб масалалари. Маънавий ва диний етуклик – давр талаби / Тўпловчилар: Исломов З., Шожалилов Ш. – Тошкент: Тошкент ислом университети, 2009. – 444 б.; Очилдиев А. Бағрикенглик – барқарорлик ва тараққиёт омили. – Тошкент: Тошкент ислом университети, 2007. – 120 б.; Ғойибназаров Ш. Халқаро терроризм: илдизи, омиллари ва манбалари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2013. – 308 б.; Хўжамуродов И., Абдураимова М. Сиёсат, дин ва миллий ўзликни англаш. – Тошкент: Фалсафа ва ҳуқуқ нашриёти, 2010. –

Ўзбекистон ҳамisha ўз давлатчилик тарихи давомида миллатлараро тотувликни мустаҳкамлаш, диний бағрикенглик ғояларини кенг тарғиб қилишга алоҳида аҳамият қаратиб келган. Юқорида зикр этилган тадқиқотларнинг таҳлилидан шундай хулосага келиш мумкинки, Ўзбекистонда глобаллашув даврида диний ксенофобия ва унинг намоён бўлиш хусусиятларини ёритиб берувчи махсус тадқиқот амалга оширилмаган. Бу эса, ўз навбатида мавзунини илмий ўрганиш объекти сифатида танлаб олинишига сабаб бўлди.

Тадқиқотнинг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Мазкур диссертация Ўзбекистон халқаро ислом академияси илмий-тадқиқот ишлари режасининг 2018-2020 йилларга мўлжалланган ПЗ-20170930317-сонли “Глобаллашув жараёнида экстремизм ғоялари таъсирига тушиб қолган кишиларни ижтимоий реабилитация қилиш” мавзуси доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади глобаллашув даврида диний ксенофобия ва унинг намоён бўлиш хусусиятларини илмий-назарий ёритиб беришдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари сифатида қуйидагилар белгиланган:
ксенофобия феноменини тадқиқ этишнинг назарий-методологик асосларини ёритиб бериш;

диний ксенофобиянинг тарихий жараёнларда намоён бўлиш сабабларини очиқ бериш;

глобаллашув даврида исламофобиянинг келиб чиқиш сабабларини илмий ёритиш;

диний-ижтимоий жараёнларда диний ксенофобия ва ислом билан боғлиқ тенденцияларни аниқлаш;

диний ксенофобия экстремизм, терроризмни келтириб чиқарувчи омил сифатидаги ўрнини тавсифлаш;

халқаро ташкилотлар фаолиятида диний ксенофобия масаласига муносабатни ёритиш;

динлараро бағрикенглик маданиятида диний ксенофобия профилактикасининг ўзига хос хусусиятларини ишлаб чиқиш;

Ўзбекистонда этноконфессионал муносабатларнинг ўзаро тенгҳуқуқлилиги ва бағрикенглик тамойиллари асосида олиб борилиши ҳамда сўнгги йилларда амалга оширилаётган ислохотлар моҳиятини ёритиб беришдан иборат.

170 б.; Ҳасанбоев Ў. Ўзбекистонда давлат ва дин муносабатлари: Диний ташкилотлар, оқимлар, мафкуравий курашнинг долзарб йўналишлари. – Тошкент: Тошкент ислом университети, 2014. – 550 б.; Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. Илмий мақолалар тўплами / Тузувчи нашрга тайёрловчилар: Агзамхўжаев С., Зияева Д., Аширов А. – Тошкент: Тошкент ислом университети, 2011. – 254 б.; Каримов Ж. Жаҳолатга қарши маърифат. – Тошкент: Ўзбекистон халқаро ислом академияси, 2019. – 210 б.; Тажиев. А. Ҳадисларнинг ақидапарастликка қарши моҳияти: исл. фан. фалс. докт. (PhD) ... дисс. автореф. – Тошкент: Ўзбекистон халқаро ислом академияси, 2019; Абдухамидов М. Қуръон ва ҳадисларда экстремизмга раддиялар: исл. фан. фалс. докт. (PhD) ... дисс. автореф. – Тошкент: Ўзбекистон халқаро ислом академияси, 2020.

Тадқиқот объекти глобаллашув даврида диний ксенофобия намоён бўлиш хусусиятларининг илмий-назарий асосларидан иборат.

Тадқиқотнинг предметини диний ксенофобиянинг пайдо бўлиш омиллари ва олдини олишнинг диний-маърифий асослари ташкил этади.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқот мавзусини ёритишда тарихий-тадрижий ёндашув, илмий таснифлаш, қиёсий-назарий таҳлил, таққослаш каби усуллардан фойдаланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

тарихда ксенофобия феномен сифатида барча халқ ва қабилаларнинг ўз худудий яхлитлигини сақлашда табиий жараён бўлгани, глобаллашув даврига келиб эса, диний сегрегация, этноцентризм, гуруҳдаги фаворитизм, ақидапарастлик каби ҳодисалар натижасида дин ва миллатлар ўртасида содир бўлаётган келишмовчилик ва низоларнинг асосий омилига айланаётгани очиб берилган;

диний ксенофобиянинг тарихий омилларини ўрганишда унинг диний таълимот ва жамоаларни “ўзимиз” ва “ўзгалар” гуруҳига ажратиш каби салбий жиҳатлари XI-XIII асрлардаги Европа салб жамоалари ва XVI асрда Францияда бўлиб ўтган “Варфоломей туни” воқеалари мисолида тарихий-фактологик маълумотлар орқали асосланган;

глобаллашув шароитида диний ксенофобиянинг экстремизм, терроризм каби ҳодисаларга симбиозлашуви исламофобия билан боғлиқ деструктив хатти-ҳаракатлар динамикасининг ортишига таъсир кўрсатаётгани исботланган;

диний ксенофобия асосидаги “танланган миллат”, “мутлақ ҳақ дин вакили” каби субъектив омилларни шакллантирувчи “диний фанатизм”, “абсолютизм” тушунчаларининг шахс онгида пайдо бўлишининг олдини олишда диний-маърифий йўналишда таълим бериш энг самарали воситалардан бири экани аниқланган.

Тадқиқотнинг амалий натижаси қуйидагилардан иборат:

диний ксенофобиянинг мазмун-моҳияти, тарихий илдизлари, глобаллашув даврида намоён бўлиш хусусиятлари ҳамда антисемитизм, христианофобия, исламофобия каби турлари, тарихий жараёнларда “Салб юришлари”, “Варфоломей туни” каби воқеалар мисолида комплекс очиб берилган;

глобаллашув даврида диний ксенофобиянинг намоён бўлиш хусусиятларини тадқиқ этиш орқали глобал ва минтақавий миқёсда содир бўлаётган муаммолар моҳиятини англаш, унинг диний-ижтимоий муносабатлар тенденциясига ҳам ўз таъсирини ўтказаётгани сабаблари илмий-назарий ёритилган;

XX аср охири - XXI аср бошларида глобаллашув натижасида диний ксенофобиянинг антисемитизм, христианофобия, исламофобия каби турлари кенгрок намоён бўлаётгани аниқланган ҳамда улар билан боғлиқ назариялар илмий муомалага киритилган;

Ўзбекистонда этноконфессионал муносабатлар мустаҳкамланиши ва диний ксенофобия профилактикасининг асосий омили сифатида динлараро мулоқот маданиятини шакллантириш, диний бағрикенглик тамойилини тарғиб этишга қаратилган ижтимоий, иқтисодий, информацион, сиёсий, маданий, таълим йўналишларида амалга оширилиши мумкин бўлган таклиф, тавсиялар ишлаб чиқилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Тадқиқот мақсад ва вазибаларини ёритиш ва тадқиқ қилишга қаратилган маълумотларнинг асосий қисми илмий-тадқиқот институтлари фондларида сақланаётган илмий манбалар, мутахассис олимлар асарлари, статистик маълумотлар, расмий сайтлар материаллари, Scopus, Web of Science, Journal Impact Factor каби халқаро илмий базалар, ОАК рўйхатидаги махсус журналлар материалларидан фойдаланилгани ҳамда тадқиқот натижаларининг амалиётга татбиқ этилгани билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти Ўзбекистон Республикаси Асосий Қонунида шахснинг диний эркинликлари, “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги қонунлар моҳиятини англаш, шунингдек, дунё динлари тарихи, экстремизм, терроризм каби ёт ғоялар негизини ўрганиш, глобаллашув даврида дин омилининг ижтимоий-сиёсий, диний-маърифий жараёнларга таъсир этиш тенденцияларини баҳолаш ҳамда диний ксенофобия профилактикасининг ўзига хос хусусиятларини таҳлил этишда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқотнинг амалий аҳамияти олий таълим тизимида, жумладан, Ўзбекистон халқаро ислом академиясида ўқитиладиган “Дунё динлари тарихи”, “Ислом ва ҳозирги замон”, “Дин ниқобидаги таҳдидларга қарши иммунитетни шакллантириш асослари” фанлари доирасида дарслик ва ўқув қўлланмалар яратиш, ихтисослик фанларини ўқитишда диссертация материалларидан фойдаланиш мумкинлиги билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Глобаллашув даврида диний ксенофобия ва унинг намоён бўлиш хусусиятлари бўйича тадқиқотнинг илмий натижалари асосида:

диний ксенофобиянинг олдини олишда турли дин, мазҳаб ва дунёқараш вакиллари орасидаги фарқли жиҳатларидан кўра кўпроқ муштарак, ўхшаш бўлган умуминсоний қадрият ва тамойилларни эслатиш, ушбу фазилатларнинг фойдали ва зарурий эканига урғу бериш, зарур ҳолларда орадаги фарқларнинг асл, эзгулик моҳиятини тўғри тушунтириш лозимлигини кўрсатиб берувчи маълумотлар Ўзбекистон халқаро ислом академиясида ПЗ-20170930317 рақамли “Глобаллашув жараёнида экстремизм ғоялари таъсирига тушиб қолган кишиларни ижтимоий реабилитация қилиш” номли амалий грант лойиҳаси (2018-2020) доирасида нашр этилган “Ёт ғоялар таъсирига тушиб қолган шахсларни жамиятга мослаштириш, ижтимоий реабилитация қилиш бўйича тавсиялар” номли китобни тайёрлашда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси

хузуридаги Дин ишлари бўйича қўмитанинг 2021 йил 25 мартдаги 02-03/1886-сон маълумотномаси). Натижада, кенг жамоатчилик глобаллашув даврида диний ксенофобиянинг намоён бўлиши билан боғлиқ саволларга асослангилган жавоб олиши, шунингдек, динлараро муносабатларда юзага келувчи муаммолар ечимини топишида муҳим аҳамият касб этган;

диний ксенофобия ва исламофобиянинг олдини олишда халқаро ташкилотларнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган ва такомиллаштирилаётган қонунлар, диний-маърифий йўналишдаги ташкилотлар фаолияти, шу билан бирга мамлакатда диний бағрикенглик, миллатлараро тотувлик ғояларини тарғиб қилиш, ирқи, миллати, дини, ижтимоий келиб чиқишидан қатъи назар халқаро, миллий аҳамиятга эга умуминсоний қадриятлар негизига эътибор қаратиш лозимлиги борасидаги илмий хулосалар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Ўзбекистондаги ислом цивилизацияси маркази томонидан буюртма асосида нашр этилган “Бухоро – ислом олами маданияти пойтахти” номли китоб мазмунига сингдирилган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Ўзбекистондаги ислом цивилизацияси марказининг 2021 йил 24 мартдаги № 192/21-сон маълумотномаси). Натижада, фуқароларда исламофобияга қарши курашда ислом маданиятининг аҳамияти ҳақида маълумот олиш ҳамда аждодлар илмий-маънавий меросини ўрганиш, миллий ўзликни англаш ва ифтихор туйғуларини уйғотишга эришилган;

диний ксенофобия асосидаги “танланган миллат”, “мутлақ ҳақ дин вакили” каби субъектив омилларни шакллантирувчи “диний фанатизм”, “абсолютизм” тушунчаларининг шахс онгида пайдо бўлишининг олдини олишда диний-маърифий йўналишда таълим бериш ва диний бағрикенглик ғояларини тарғиб этишга қаратилган илмий-назарий қарашлар Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази томонидан давлат буюртмаси асосида амалга оширилган «Ўзбекистон – бағрикенг диёр» номли китоб-альбом тайёрланишида фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот марказининг 2021 йил 3 декабрдаги № 02/494-сон маълумотномаси). Натижада, диний бағрикенглик ғояларини кенг тарғиб этиш, шу орқали диний ксенофобия профилактикасини таъминлаш, динлараро мулоқот маданиятини мустаҳкамлашга эришилган;

тарихда ксенофобия феномен сифатида барча халқ ва қабилаларнинг ўз худудий яхлитлигини сақлашда табиий жараён бўлгани, глобаллашув даврига келиб эса, диний сегрегация, этноцентризм, гуруҳдаги фаворитизм, ақидапарастлик каби ҳодисалар натижасида дин ва миллатлар ўртасида содир бўлаётган келишмовчилик ва низоларнинг асосий омилига айланаётгани ҳақидаги илмий хулосалардан Ўзбекистон Миллий телерадиокомпаниясининг “O‘zbekiston” телерадиоканали таркибидаги “O‘zbekiston tarixi” телеканалда намоёиш этилаётган “Тақдимот” номли тизимли кўрсатувлар сценарийсини тузишда фойдаланилган (Ўзбекистон

миллий телерадиокомпаниясининг 2019 йил 6 декабрдаги 02-40-2581-сон маълумотномаси). Натижада, кўрсатув мазмуни назарий савиясининг ортишига ҳамда кенг жамоатчиликнинг диний ксенофобиянинг пайдо бўлиш омиллари, намоён бўлиш хусусиятлари ва олдини олишнинг диний-маърифий асослари бўйича билимларга эришилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Диссертация натижалари 2 та халқаро ва 9 та республика илмий-амалий конференцияларида муҳокамадан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Тадқиқот мавзуси бўйича 20 та илмий иш, жумладан, Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссиясининг докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этишга тавсия этилган илмий нашрларда 9 та мақола, улардан 3 таси хорижий журналларда чоп этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация таркиби кириш, учта боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат. Диссертациянинг ҳажми 136 бетни ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Кириш қисмида диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати асосланган, тадқиқотнинг мақсади, унинг вазифалари, шунингдек, объекти ва предмети аниқланган, ишнинг фан ва технологияларни ривожлантириш йўналишларига мослиги кўрсатилган ҳамда тадқиқотнинг илмий янгилиги, амалий натижалари, натижаларнинг ишончлилиги, назарий ва амалий аҳамияти, натижаларнинг амалиётга жорий этилиши, эълон қилинганлиги, диссертациянинг тузилиши ва ҳажми тўғрисидаги маълумотлар келтирилган.

Диссертациянинг **“Диний ксенофобияни тадқиқ этишнинг назарий-методологик асослари”** деб номланган биринчи бобида диний ксенофобиянинг мазмун-моҳияти, тадқиқ этишнинг назарий-методологик асослари, тарихий илдизлари, глобаллашув даврида намоён бўлиш хусусиятлари қамраб олинган.

“Ксенофобия феноменини тадқиқ этишнинг назарий-методологик асослари” деб номланган биринчи параграфда ксенофобия тарихи эволюцияси, тадқиқ этиш методологияси, турлари ҳақидаги маълумотлар таҳлилий ёритилган. Ксенофобия икки маънога эга бўлиб, биринчиси бегона кишилардан кўрқув бўлса, иккинчидан, ўзга миллат, дин, ижтимоий-маданий гуруҳ, бошқа географик мансубликка эга кишилардан бегонасираш, нотаниш нарса-ҳодисаларда кўрқувнинг акс этиши фактологик маълумотлар асосида таҳлил қилинган. Ижтимоий муносабатларда юзага келувчи иррационал, назорат қилиб бўлмайдиган ва эмпирик кўрқув – “фобия” турлари мавжудлиги З.Фрейд, М.Ролло, В.Франкл, А.Маслоу⁸ каби олимларнинг

⁸ Фрейд З. Введение в психоанализ. – Москва, 1997. – 760 с.; Мэй Р. Открытие Бытия. – Москва: Институт Общегуманитарных исследований, 2004. – 224 с. Франкл В. Основы логотерапии. Психотерапия и религия. –

назариялари асосида ёритилган. Жумладан, кўрқув мавжуд, реал ва невротик турларга, яъни реал кўрқув – мавжуд, рационал ва тушунарли бўлиб, у хавфга нисбатан табиий хатти-ҳаракатларда намоён бўлиши, невротик, иррационал кўрқув эса мавжуд бўлмаган нарса ва ҳодисалардан кўрқишни келтириб чиқариши, диний ксенофобиянинг намоён бўлиш омили сифатида тадқиқ қилинган.

Диний ксенофобия турли динлар билан боғлиқ тушунчалар, кишилар, гуруҳлар ва бошқалардан кўрқув ҳиссиёти ва унга нисбатан салбий муносабатдан келиб чиқувчи хатти-ҳаракатлар мажмуи ҳисобланиб, одатда нафрат ва ғазабни келтириб чиқариб, деструктив фаолиятга туртки бўлиши илмий-назарий асосда ёритилган.

Диний ксенофобия моҳиятан исламофобия, христианофобия, антисемитизм каби кўринишларда ўз аксини топади. “Исламофобия” ислом дини ёки мусулмонларга нисбатан салбий муносабат, кўрқув, хавфсираш, нафрат кўринишида намоён бўлади. Мазкур атама 1980 йилларда илмий муомалага киритилган бўлиб, 1997 йилда Британия илмий маркази Runnymede Trust томонидан нашр этилган, “Исламофобия – барча учун қақирув (тахдид)” номли ҳисоботида⁹ унинг “ислом ва мусулмонлардан кўрқув ва нафрат туйғуси сифатида таснифланиб, жамиятнинг ҳар бир қатлами ва ОАВда кенг тарқалган воқеликка айланиб қолган”и таъкидланади.

Христианофобия – христиан дини, таълимоти ва эътиқод вакиллари камситиш ва мурасим муносабатда бўлишни англатади. Мазкур атама 2004 йилда ҳуқуқшунос Д.Вайлер томонидан илмий муомалага киритилган бўлиб, бунга асосан консерватив католик сиёсатчи Р.Буттильоннинг Европа Иттифоқи комиссарлигига номзоди рад этилиши сабаб бўлган. Европарламент депутатлари томонидан Р.Буттильоннинг амалиётчи католик сифатида объектив сиёсат олиб бориши шубҳа остига олиниб, унинг гомосексуаллик гуноҳ экани ва Европада туғилиш даражасининг пастлигига, аёлларнинг ўз касбий фаолиятларига ҳаддан ортиқ боғланиб қолганлари ҳақидаги фикрлари натижасида келиб чиққан.

“Антисемитизм” атамаси немис журналисти Вильгельм Марр томонидан 1879 йилда олиб кирилган бўлиб, у ўз тарафдорларини “антисемистик лига” деб атаган¹⁰. Немис тарихчиси М. Владика термин 1865 йилда “Rotteck-Welckeschen Staatslexikon” номли энциклопедияда мавжуд бўлгани, хатолик туфайли Маррга тегишли экани ҳақида маълумотлар келтирилган¹¹. Антисемитизм яҳудий дини ва миллати вакилларига нисбатан ижтимоий-иқтисодий, диний-сиёсий кўринишдаги камситишларда намоён

Санкт-Петербург: Речь, 2000. – 286 с.; Маслоу А. Мотивация и личность. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 352 с.

⁹ Islamophobia: A Challenge For Us All (Runnymede Trust) 1997. <https://www.runnymedetrust.org/111> (14.08.2020)

¹⁰ Michael W. Devising Unified Criteria and Methods of Monitoring Anti-Semitism // Jewish Political Studies Review. — Jerusalem Center for Public Affairs, Spring 2009. – Vol. 21, – P. 1–2.

¹¹ Wladika M. Hitlers Vätergeneration: Die Ursprünge des Nationalsozialismus in der k.u.k. Monarchie. – Wien, 2005. – P. 60.

бўлиб, миллатчилик ва ксенофобиянинг бирлашиб кетиш ҳолатларига мисол бўла олади.

Мазкур бобнинг *“Диний ксенофобиянинг тарихий жараёнларда намоён бўлишини ўрганиш”* деб номланган иккинчи параграфида салб юришлари диний ксенофобиянинг тарихий кўринишларидан бири сифатида тадқиқ этилган. Салб юришлари Ғарбий Европа мамлакатлари христианларининг Яқин Шарққа XI-XIII асрлар давомида мусулмон мамлакатларига уюштирган юриши ҳисобланиб, унинг бир қанча омиллар туфайли бошлангани ёритилган. Диний ксенофобиянинг салбий оқибати сифатида черковнинг биргина тарғиботи туфайли улкан кучга айлангани, натижада икки дин вакилларининг ўзаро тўқнашувларига сабаб бўлгани тарихий-тадрижий контекстда очиб берилган.

М.Булл, С.Ллойд, Ж.Рейли-Смит, Н.Аҳмад каби олимлар томонидан салб юришлари тарихи, келиб чиқиш сабаблари, моҳияти, хронологияси, хусусиятлари тадқиқ этилган¹².

Францияда 1562-1598 йиллардаги католик ва протестантларнинг кальвинизм йўналишига мансуб, “гугенотлар” ўртасида фуқаролар уруши бўлиб ўтган. Бунга асосий сабаб сифатида XVI асрда Франция давлатига қўшни Германиядан протестантлар кириб келиб, улар асосан католик черковининг индульгенциялар, мансабларнинг сотилиши каби қоидаларига қарши чиққанлар. Протестант ҳамда католик йўналиши вакиллари ўртасида тўқнашувнинг асосий сабаби эътиқод эркинлигининг чекланиши туфайли содир этилиб, католикларнинг мавжуд ҳукмронликни қўлдан бой беришдан хавфсираши урушнинг янада авж олишига асосий сабаб бўлган. Фақатгина, 1598 йилга келиб “Нант қарори”нинг қабул қилиниши мамлакат бўйлаб эътиқод эркинлиги таъминланишига ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилган.

Мазкур бобнинг *“Глобаллашув даврида диний ксенофобия кучайишига таъсир кўрсатувчи омиллар”* деб номланган учинчи параграфида XX асрнинг сўнгги чораги ҳамда XXI аср бошларида диний ксенофобия намоён бўлишининг диний-ижтимоий, иқтисодий-демографик омиллар туфайли кучая бошлагани очиб берилган.

XX асрнинг 90-йилларида жамиятнинг ночорликдан қутулишга мойиллиги тенденцияси кузатилган бўлса, бугунги кунда ижтимоий юксалишдаги рақобат, нуфузли иш ўринларини эгаллаш, сифатли уй-жойга эга бўлиш, таълим, соғлиқни сақлаш каби соҳаларда юқори даражадаги хизматларни қўлга киритишга интилиш кўринишларида намоён бўлмоқда. Жумладан, глобаллашув даврида диний ксенофобиянинг кучайишига – дунёнинг бир қанча минтақаларида таълим олиш имкониятларининг пастлиги, ишга жойлашишдаги муаммолар, миграция тўлқинининг ортиши асосий сабаблардан бўлиб, жамиятда ижтимоий таранг вазиятни юзага келтирмоқда.

¹² Қаранг: Riley S. A History of the Crusades. Oxford University Press, 1995. – P. 142.; Rimciman A. History of the Crusades. 3 Vols. – Cambridge, 1997. – P. 54.

Бугунги кунда халқаро маконда кўп тармоқли интеграция ва ҳамкорлик алоқаларининг чуқурлашиб, кенгайиб бориши, глобал аҳамиятга молик янги умуминсоний ғояларнинг пайдо бўлиши ҳамда уларни тарғибот-ташвиқот қилиш технологияларининг такомиллашуви, глобаллашувнинг асосий сабаби ҳисобланмоқда. Глобаллашув муайян даражада ксенофобия ва унинг салбий жиҳатдан намоён бўлишига ўз таъсирини ўтказмоқда.

Диний ксенофобиянинг ижтимоий-сиёсий жараёнларга ҳам ўз таъсирини ўтказётгани кўйидаги рақамларда намоён бўлади. Жумладан, XX асрдаги можароларнинг 25%и диний омил, яъни эътиқод эркинлиги асосларининг бузилиши билан боғлиқ бўлган бўлса, XXI асрнинг бошида бу рақам 43% ни ташкил қилган. Сўнгги ўттиз йил ичида содир этилган 50 дан ортиқ низо ва урушлар дин ниқоби остида амалга оширилган. 1990 йиллар бошида 500 га яқин террорчи ташкилот ва экстремистик гуруҳлар рўйхатга олинди, 2017-2019 йилларда 139 та давлатда 6500 га яқин террористик ҳужум ва кўпуровчилик ҳаракатлари амалга оширилган. Шундан, 35 давлатдаги ноқонуний ҳаракатлар қотиллик, оммавий намоёишлар, диний мутаассибларнинг бошқа дин вакилларига нисбатан агрессив фаолиятида намоён бўлган. Фақатгина 2017 йилнинг ўзида жаҳонда 11774 та террористик ҳаракатлар содир этилиб, 28000 кишининг ўлими ва 35000 дан зиёд кишиларнинг жабрланишига олиб келган. Мазкур террористик ҳужумлар 30 дан ортиқ давлатларда содир этилиб, уларнинг 55% дан ортиғи Ироқ, Афғонистон, Покистон, Ҳиндистон, Нигерия ҳиссасига тўғри келади. Ҳалок бўлганларнинг 74% Ироқ, Афғонистон, Нигерия, Сурия, Покистон фуқаролари ҳисобланади.

Диссертациянинг **“XX аср охири - XXI аср бошларида диний ксенофобия намоён бўлишининг минтақавий ва глобал хусусиятлари”** деб номланган иккинчи бобда диний-ижтимоий жараёнларда ксенофобия ва ислом билан боғлиқ тенденциялар, глобаллашув даврида исламофобиянинг келиб чиқиш сабаблари, диний ксенофобия экстремизм, терроризмни келтириб чиқарувчи омил сифатидаги ўрни илмий асосда тадқиқ этилган.

“Глобаллашув даврида исламофобиянинг келиб чиқиш сабаблари” деб номланган биринчи параграфда исламофобиянинг глобаллашув даврига келиб кўпроқ намоён бўлиш сабаблари ёритилиши билан бирга, Муҳаммад (с.а.в.) илоҳий ҳақиқат ва ваҳийни қабул қилган даврда Мадинада яҳудий, насроний қабилалари “Бану Қайнуко”, “Бану Қурайза”, “Бану Назир” томонидан ислом таълимоти рационал қабул қилинмагани ҳам илк ислом даврида муайян даражада исламофобиянинг пайдо бўлиш омиллари мавжуд бўлгани илмий-назарий қарашлар орқали очиқ берилган.

Тадқиқотда глобаллашув даврига келиб, исламофобия билан боғлиқ воқеа-ҳодисалар кучайишига ислом ниқоби остидаги деструктив, экстремистик гуруҳлар фаолияти ҳам сабаб бўлаётгани аниқланган. Исламофобия термини XX асрда пайдо бўлган бўлса-да, унинг жамиятда намоён бўлиши сўнгги 20 йил давомида кўпроқ кузатилмоқда. Мутахассислар томонидан мазкур фобия тури 2001 йил 11 сентябрь

воқеаларидан сўнг авж олиб, Европа мамлакатлари ва АҚШда исломни экстремизм, терроризм каби ҳодисалар билан бир қаторга қўйиш, мусулмонлар эса зўравон ва тажовузкор инсонлар сифатида тасаввур этиш ҳолатлари кучайгани таъкидланган.

Тадқиқотчилар фикрига кўра, бугунги кунда исламофобиянинг намоён бўлиши сезиларли даражада ортиб, глобал кўринишга эга бўлиб бормоқда. 1960 йиллардан сўнг, Осиё ва Африка давлатлари узоқ йиллик мустамлака сиёсати натижасида иқтисодий-ижтимоий соҳаларда тараққиётдан ортда қолган бўлиб, улар мустақилликка эришгач, кишилар тўқис ҳаёт илинжида Ғарб мамлакатларига катта жамоаларда жойлаша бошладилар¹³. Натижада, маҳаллий аҳоли ва муҳожирлар – бегона дин ва маданият тарафдорлари ўртасида ўзига хос муносабат шаклланиб, бугунги кунда у муайян маънода исламофобиянинг кучайишига сабаб бўлди.

Исламофобиянинг ортишига шунингдек, ОАВ ва кибермакондаги ноҳолис ахборот, маълум кучлар томонидан исломнинг нуфузини қадрсизлантиришга уриниш, унинг асл эзгулик ғоялари, тинчлик ва тараққиётни тарғиб қилувчи дин сифатидаги ўрнини эътиборсиз қолдириш ҳолатларида намоён бўлмоқда. Аслида эса, ислом маданияти асрлар мобайнида нафақат мусулмонлар, балки Ер юзидаги барча дин вакиллари учун улкан маданий-маънавий мерос бўлиши билан бирга ижтимоий тенглик ҳиссини тақдим этгани ҳақидаги маълумотлар қамраб олинган.

Мазкур бобнинг *“Диний-ижтимоий жараёнларда диний ксенофобия ва ислом билан боғлиқ тенденциялар”* деб номланган иккинчи параграфида ХХ аср охири - ХХІ аср бошларида дунёнинг этноконфессионал манзарасига таъсир кўрсатаётган диний ксенофобия билан боғлиқ вазиятлар, дунёнинг баъзи нуқталарида гоҳида кичик қонунбузарликлардан тортиб, кескин вазиятларни юзага келтирувчи экстремистик ва деструктив фаолиятнинг ортиб бориши масалалари ёритилган.

Янги Зеландиянинг Крайстчерч шаҳридаги “Ан-Нур” ва “Линвуд” масжидларида 2019 йилнинг 15 мартида содир этилган террористик ҳаракат 51 дан ортиқ кишининг ҳаётига зомин бўлди. 40 га яқин мусулмон яраланишига олиб келган. Мазкур ҳолат ксенофобия ва исламофобиянинг авж олиши сифатида намоён бўлиб, террористик ҳужум Янги Зеландияда яшовчи асли австралиялик Брентон Таррант томонидан амалга оширилган. “Буюк ўзгариш” (“The Great Replacement”) номли манифест муаллифи сифатида Б.Таррант “европоид ирқи вакилларининг устунлиги” ҳақидаги фитна назариясига асосланган.

Бугунги кунда дунё ҳамжамияти Мьянмадаги роҳинжаларга нисбатан содир этилаётган жиноятларга гувоҳ бўлмоқда. Роҳинжалар Мьянма давлатидаги миллий, этник гуруҳ бўлиб, асосан ислом динига эътиқод қилади. 1 миллионга яқин ушбу мусулмонлар жамоаси Ракхайн штатида

¹³ Трофимова О. Мусулмане и ислам в Западной Европе. – Москва: Журнал. Мировая экономика и международные отношения, 2009. – № 10. – С. 52.

истиқомат қилиб, улардан ташқари буддавийлик динига эътиқод қилувчи аҳоли сони ҳам кўпчиликни ташкил этади. Мазкур диний-этник жамоалар ўртасидаги можаро узок тарихга эга бўлиб, Иккинчи жаҳон уруши даврида, Британия армиясининг мамлакатни тарк этганидан сўнг кучайган. Можаронинг бугунги кунда ҳам барҳам топмагани билан боғлиқ маълумотлар глобаллашув даврида диний ксенофобиянинг намоён бўлиш хусусияти сифатида тадқиқ этилган. Мазкур вазият инсон ҳуқуқлари камситилиши ва диний ксенофобиянинг салбий оқибати бўлиб, икки миллат ва дин ўртасидаги мулоқот маданиятининг шаклланмаганлиги, келишмовчиликларни олдини олишга қодир ижтимоий-сиёсий институтларнинг заифлиги ёки самарасиз фаолият олиб бориши сифатида баҳолаш мумкин. Мамлакатдаги диний-маърифий жараёнлар, миллатлараро тотувликнинг фундаментал асослари яратилмаганидан далолат беради.

“Диний ксенофобия – экстремизм, терроризмни келтириб чиқарувчи омил сифатида” деб номланган учинчи параграфида диний ксенофобия экстремизм билан айнан бир турдаги тушунча ҳисобланмаса-да, уни хавфли кучга айлантириш учун муҳим омилга айланиб, ксенофобик кайфият аксар ҳолларда экстремистик ғояларга “хомашё” вазифасини ўтайди. Диний ксенофобия экстремизм, терроризмга қарши курашда асосий тўсиқ сифатида намоён бўлиб, унинг олдини олиш имкониятларини йўққа чиқаради.

Экстремизм асосидаги диний, ижтимоий, миллий кўринишдаги тоқатсизлик одатда тарихий ўзгаришлар даврига хос бўлиб, бир қатор тадқиқотлар натижаларига кўра, шахс онгида ксенофобия ва тажовузкорликнинг ортиши, ўз ижтимоий мавқеидан пастлаш натижасида ҳам юзага келиши қайд этилган.

Экстремизм, терроризмнинг ибтидоси сифатида диний ксенофобия, шунингдек, конфессионал гуруҳларнинг ўзларини негативизм асосида намоён этишга ҳаракат қилиши оқибатида ҳам юзага келади. Мутахассислар томонидан бу каби ўз-ўзини намоён этишнинг иккита ўзаро қарама-қарши жиҳати – “биздан маданий нуқтаи назардан қуйи даражадаги гуруҳларга нисбатан негативизм” ва “бошқа гуруҳларга нисбатан биз ҳис қилаётган рақиблик, зарар ва хафагарчиликдаги негативизм” турларига ажратилади.

Шахс истак-хоҳишлари, уларни қондириш имкониятлари ўртасидаги тафовутнинг ортиши натижасида ҳам онгда радикал фикр, муносабатларнинг юзага келиши ҳолатлари кузатилади. Норозилик эса айбдорни излашга олиб келиб, – одатда у “бегона” – ҳуқумат, рақобатчи гуруҳ, бошқа дин, миллат вакилларига қарши қаратилган бўлиши мумкинлиги ҳақидаги илмий-назарий қарашларни ўз ичига олади.

Диссертациянинг **“Динлараро мулоқот маданиятида диний ксенофобиянинг олдини олишнинг аҳамияти”** деб номланган учинчи параграфида халқаро ташкилотлар фаолиятида диний ксенофобия масаласига муносабат, динлараро бағрикенглик маданиятини мустаҳкамлашда диний ксенофобия профилактикасининг ўрни ва Ўзбекистонда конфессиялараро

муносабатларда диний бағрикенглик тамойилининг устуворлиги масалаларини илмий асослашга бағишланган.

“Халқаро ташкилотлар фаолиятида диний ксенофобия масаласига муносабат ва уни олдини олишнинг диний-маърифий асослари” деб номланган биринчи параграфда бугунги кунда диний ксенофобия муаммосининг олдини олишда халқаро ташкилотлар томонидан мунтазам равишда амалга оширилаётган саъй-ҳаракатлар унинг глобал миқёсдаги муаммо эканини кўрсатади. Жумладан, БМТ томонидан диний ксенофобия ва мутаассибликка қарши кураш ва диний бағрикенглик ғояларининг устуворлиги масалаларига бағишланган бир қатор ҳужжатлар мавжуд.

1981 йилда қабул қилинган Декларация – “динга нисбатан мутаассиблик ва камситишнинг ҳар қандай кўринишига қарши” асосий ҳужжат ҳисобланиб, кейинчалик у инсон ҳуқуқлари нормаларининг ишлаб чиқилишида асос бўлиб хизмат қилди ва ҳозирги кунда диний ксенофобиянинг олдини олишнинг диний-маърифий, ижтимоий-ҳуқуқий асоси ҳисобланади. Шунингдек, 1995 йил 26 октябрь - 16 ноябрь кунлари Парижда бўлиб ўтган 28-сессиясида “Бағрикенглик декларацияси”нинг қабул қилиниши ҳам шулар жумласидандир.

“Ислом ҳамкорлик ташкилоти” (ИХТ) дунё мусулмонларини бирлаштириб, унга бугунги кунда 57 та исломий ташкилот аъзо ҳисобланади. Шу кунга қадар ИХТ исламофобия ва диний ксенофобиянинг ҳар қандай кўринишига қарши курашиш ташаббускори бўлиб келмоқда. Ташкилот доимий равишда ўзининг расмий баёнот, форум, анжуман ва ҳисоботларида исламофобияга қарши диний-маърифий йўналишда курашиш долзарблиги билан бир қаторда, турфа маданиятларнинг ёнма-ён, ўзаро ҳурмат ва осойишталикда ҳаёт кечириши лозимлигини таъкидлаб келади.

Глобаллашув даврида диний ксенофобияга қарши кураш долзарблик касб этиб бормоқда. Бунда халқаро ташкилотлар томонидан бир қанча самарали восита ва услублар ишлаб чиқилган бўлиб, ИХТ-БМТ, ИХТ-АҚШ ва ИХТ-ЕИ (Европа Иттифоқи) ҳамкорлиги шулар жумласидан. Хусусан, БМТнинг 2011 йилда 16/18 рақамли “Мутаассиблик салбий тасаввур ҳосил қилиш, камситиш, зўравонликни тарғиб қилиш, дин ва эътиқод масалаларидаги зўравонликка қарши кураш” номли қонуний ҳужжати қабул қилинган.

Ҳуқуқий ҳужжатлар билан биргаликда, салбий ҳолатларнинг олдини олишда жамиятнинг ҳар бир қатлами ўз ҳиссасини кўшиши, экстремизм, ирқчилик, диний мутаассиблик, исламофобия, христиан ва яҳудийлик динларига нисбатан шаклланган фобияларга қарши – мулоқот, фикр алмашиш, маълумотларни тўғри талқин ва тақдим этиш, диний-маърифий ҳамда ҳукумат вакилларининг оқилона сиёсати орқали курашиш самарали натижа беради.

“Динлараро бағрикенглик маданиятини мустаҳкамлашда диний ксенофобия профилактикасининг ўрни” деб номланган иккинчи параграфда диний ксенофобиянинг олдини олиш ва бағрикенглик маданиятини

мустаҳкамлашда бир қатор соҳаларда амалга оширилиши мумкин бўлган тақлиф-тавсиялар баён этилган. Жумладан, ижтимоий соҳада: мамлакатда диний-ижтимоий, психологик соғлом, қулай муҳитни яратиш, ёш авлод тарбиясида оиланинг ўрнини мустаҳкамлаш, уларга ватанпарварлик туйғуси ва диний бағрикенглик ғояларини сингдириб бориш; иқтисодий соҳада: ҳудуд, мамлакатнинг инвестициявий жозибадорлигини ошириш, аҳолининг ҳаёт даражасини кўтариш; сиёсий соҳада: мамлакатдаги турфа миллат ва диний жамоа вакиллари ўртасидаги муносабатларни яхшилашга хизмат қилувчи ислохотларни амалга ошириш, барқарор, ижтимоий-иқтисодий фаровонликни таъминлашга қодир сиёсат олиб бориш, ҳукумат вакиллари томонидан миллатлар ва конфессиялар ўртасидаги муносабатларни доимий мониторинг қилиш ва маълумотларни фуқаролар учун очиқлигини таъминлаш; таълим соҳасида: таълимнинг ҳар бир босқичида ўқувчиларга диний-маданий тасаввурларини шакллантириш ва бойитиш мақсадида машғулот ва дарсларни олиб бориш каби амалий фаолият тизими ўзининг самарали натижасини намоён этиши илмий исботланган.

Диний ксенофобия профилактикасида давлат ташкилотлари, фуқаролик жамияти институтлари, маданий-маърифий йўналишдаги ташкилотлар фаолиятини такомиллаштириш ва ҳозирги давр билан ҳамнафаслигини таъминлаш муаммони ҳал қилишда муҳим омил ҳисобланади. Бунда анъанавий ҳамда инновацион услублардан фойдаланиш зарур. Оммавий тадбирлар, жумладан, фестивалъ, форум, ижтимоий-ҳуқуқий марафон каби жамоат тадбирларида маҳаллий ва хорижий фуқаролар иштирокини таъминлаш ҳамда белгиланган мавзулар юзасидан фикр алмашиш, барчанинг фаол иштироки ҳам ижобий натижа беради.

Мазкур бобнинг *“Ўзбекистонда конфессиялараро муносабатларда диний бағрикенглик тамойилининг устуворлиги”* деб номланган учинчи параграфда тарихда Ўзбекистон Буюк Ипак йўли чорраҳасида жойлашган ҳудуд сифатида тавсифланиб, унинг Шарқ ва Ғарб ўртасидаги савдо, илмий-маданий алоқалар кенгайишига улкан ҳисса қўшгани ёритилган. Турфа тамаддунлар чорраҳасида жойлашган замин кўп йиллар давомида илм-фан, технология ҳамда инновациялар, фалсафий ғояларнинг манбаи бўлиб келган. Сўнгги йилларда ҳам Ўзбекистон диний-маърифий соҳа ривожига давлат сиёсатининг устувор йўналиши сифатида аҳамият қаратиб, мамлакатда конфессиялараро тотувлик ва динлараро мулоқот маданиятининг барқарор ривожига хизмат қилувчи ҳуқуқий, сиёсий, диний-маърифий асосларни янада мустаҳкамлаб бораётгани илмий асосланган.

Алоҳида қайд этиш керакки, БМТ Бош Ассамблеясининг 2018 йил 12 декабрдаги ялпи сессиясида «Маърифат ва диний бағрикенглик» махсус резолюцияси қабул қилинди. Ўзбекистон томонидан тақлиф этилган резолюциянинг асосий мақсади – барча учун таълим олиш имкониятини тақдим этиш, саводсизлик ва билимсизликни бартараф этишдан иборат бўлиб, ҳужжатда “бағрикенглик ва ўзаро ҳурмат ўрнатиш, диний эркинликни таъминлаш, диндорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва уларнинг

камситилишига йўл қўймаслик” борасидаги фикрлар мамлакатда диний конфессиялар ўртасидаги барқарор муносабатларнинг асосий омили экани таҳлил этилган.

Давлат ва жамиятда ўрнатилган тенгҳуқуқлилиқ асослари, жумладан, эътиқод ва виждон эркинлиги тамойилларининг тўлақонли амал қилиши бевосита диний ксенофобиянинг олдини олиш омилидир. Диний эътиқод ва қарашларни мажбуран сингдиришга йўл қўймаслик, ўзга миллат, элат, дин вакиллари ўртасида бағрикенглик, ўзаро ҳурмат асосидаги муносабатларни тарғиб этиш жамият фаровонлигига хизмат қилувчи муҳим асослардан ҳисобланади.

ХУЛОСА

Глобаллашув даврида диний ксенофобия ва унинг намоён бўлиш хусусиятлари тадқиқ этилиб, келтирилган мақсад ва вазифалар доирасида қуйидаги илмий-назарий хулосаларга келинди:

1. Диний ксенофобия турли динлар, диний, фалсафий таълимотлар билан боғлиқ тушунчалар, кишилар, гуруҳлар ва бошқалардан кўрқув ҳиссиёти ҳисобланиб, унга нисбатан салбий муносабатдан келиб чиқувчи хатти-ҳаракатлар мажмуи ҳисобланади. Файласуф, тарихчи, диншунос олимлар томонидан диний ксенофобияни илмий-назарий тадқиқ этишда примордиализм, конструктивизм, инструментализм каби методларга асосланилади. Мазкур ёндашувлар асосида унинг дихотомик (иккига бўлиш) бўлиниш назарияси мавжуд бўлиб, бунда “биз – улар”, яъни “ўзимиз – ўзгалар” каби миллий, диний идентикликка хос гуруҳлар ўртасидаги муносабатлар диний ксенофобияни ўрганишнинг асосий жиҳатларидан бири ҳисобланади.

2. XI-XIII асрларда Ғарбий Европа мамлакатларининг Яқин Шарқ ҳудудига уюштирган салб юришларида ислом ва христианлик динларининг ўзаро муносабати ҳамда XVI асрда Франция тарихида католик ва протестантлар ўртасидаги низоларга диний эркинликнинг чекланиши, ягона диний таълимотни тарғиб этиш, черковнинг диний-ижтимоий, иқтисодий-сиёсий жабҳаларга ўз таъсир ва нуфузини кенгайтиришга интилиши тарихий жараёнларда диний ксенофобиянинг салбий жиҳатлари сифатида намоён бўлиб, бу каби деструктив ҳодисалар ҳар қандай дин ва ҳудуд доирасида содир бўлиши мумкинлигини кўрсатади.

3. Исламофобия – исломдан иррационал кўрқув натижасида юзага келаётган хатти-ҳаракатларнинг ОАВ ва ахборот маконида нотўғри талқин этилиши, исломни асоссиз ва сунъий равишда экстремизм, терроризм каби ҳодисалар билан биргаликда инъикос эттирилиши унинг асл моҳиятидан беҳабар қатлам орасида ноҳолис муносабатларнинг ортишига сабаб бўлмоқда. Аслида эса, ислом дини буюк ғоялар мужассаами сифатида юксак цивилизация асосларини яратиб, унинг негизидаги диний кадриятлар тизими ҳар қандай тажовузкорликка қарши куч сифатида намоён бўлиб келмоқда.

4. Глобаллашувга хос жадал ижтимоий-иқтисодий, информацион-техникавий интеграция жараёнлари диний факторга ҳам ўз таъсирини ўтказиб, муайян даражада диний ксенофобиянинг диний сегрегация, эътиқод эркинлигининг чекланиши, диний фанатизм каби кўринишларда намоён бўлишига олиб келмоқда. Диний-ижтимоий жараёнларда диний ксенофобия ва ислом билан боғлиқ тенденциялар сифатида Мьянмадаги вазият ҳам инсон ҳуқуқларининг камситилиши, икки миллат ва дин вакиллари ўртасидаги мулоқот, келишмовчиликларнинг олдини олишга хизмат қилувчи ижтимоий-сиёсий институтларнинг самарасиз фаолияти натижаси бўлиб, мамлакатдаги диний-маърифий жараёнлар, миллатлараро тотувликнинг фундаментал асослари шаклланмаганидан дарак беради. Бунинг оқибатида, жамиятда сунъий бюрократик тўсиқлар пайдо бўлиб, тартибсизликларнинг ортиши, миграция натижасидаги муаммолар, мамлакатнинг дунёда этноконфессионал муносабатлар масалаларида “қайноқ нуқта”га айланишига олиб келмоқда.

5. Диний ксенофобия – экстремизм, терроризм каби деструктив фаолият билан айнан бир турдаги тушунча бўлмаса-да, уларни келтириб чиқаришда “хомашё” вазифасини бажаради. Ксенофобия таъсиридаги шахс қаршисидаги ҳар бир объект, дин, қараш, миллий ўзига хос хусусиятларни рационал қабул қила олмаслиги, уларнинг моҳиятини англамаслиги туфайли келиб чиқувчи қўрқув натижасида унинг қарама-қаршилик радикал, экстремистик кўринишдаги фаолиятига замин яратади. Айнан мазкур ҳодисаларга қарши самарали курашда авваламбор диний ксенофобиянинг олдини олиш лозим ҳисобланади.

6. БМТ, ИХТ, ЕИ каби халқаро ташкилотлар нодавлат уюшмалар ва ОАВ билан ҳамкорлик қилиб, Шарқ ва Ғарб мамлакатларида диний ксенофобияни бартараф этишнинг самарали восита ва усулларини ишлаб чиқишга ҳаракат қилиб келмоқда. Бу борадаги асосий ютуқлардан ИХТ-БМТ, ИХТ-АҚШ ва ИХТ-ЕИ ҳамкорлиги ҳисобланади. БМТнинг 2011 йилдаги 16/18 рақамли “Мутаассиблик салбий тасаввур ҳосил қилиш, камситиш, зўравонликни тарғиб қилиш, дин ва эътиқод масалаларидаги низоларга қарши кураш” номли қонуний ҳужжати қабул қилинди. БМТ Низомининг муқаддимасида “дунё инсониятнинг интеллектуал ва ахлоқий ҳамжиҳатлигига асосланиши керак”лиги таъкидланиб келинади.

7. Ксенофобиянинг олдини олиш, динлараро мулоқот ва бағрикенглик маданиятини шакллантиришда хилма-хилликда бирлик, можародан бағрикенглик назариясига ўтиш, мулоқотда ҳамкорлик қилиш, маданиятни эркин танлаш, маданий чегараларни назорат қилиш, диний маданиятнинг орттирилиши, узоқ муддатли муносабатлар тамойилларининг диний-ижтимоий муносабатларда қўлланилиши муҳим жиҳатлардан ҳисобланади.

8. Ксенофобия профилактикасининг муҳим омиллари сифатида ижтимоий-иқтисодий соҳада ҳудуднинг молиявий потенциални ошириш, ёшларнинг бўш вақтини тўғри ва самарали ташкил этиш, таълимнинг ҳар бир босқичида диний-маърифий соҳа ривожига хизмат қилувчи дастурлар асосида таълим бериш, ҳукумат вакиллари томонидан миллат ва

конфессиялар ўртасидаги муносабатларни доимий мониторинг қилиш ва маълумотларни фуқаролар учун очиқлигини таъминлаш каби ташаббус ва ислохотлар самарали восита бўлиб хизмат қилади.

9. Ўзбекистон заминида қадимдан динлараро бағрикенглик, миллатлараро тотувликни мустаҳкамлашга алоҳида аҳамият қаратиб келинган. Мустақиллик йилларида давлатнинг этноконфессионал муносабатлари барқарорлиги ва ривожига хизмат қилувчи мамлакатнинг Асосий Қомуси, “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги қонун, “Диний-маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштириш”га қаратилган қонуний ҳужжатлар, “Маърифат ва диний бағрикенглик” резолюциясининг Ўзбекистон таклифи асосида халқаро миқёсда қабул қилиниши, Ўзбекистон миллий давлатчилиги тарихида илк бор БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгаши аъзолигига уч йил муддатга 2021-2023 йилларга сайланиши, жумладан, диний ксенофобиянинг олдини олиш механизми сифатида намоён бўлиб келмоқда.

Тадқиқот жараёнида олинган натижа ва хулосалардан келиб чиқиб қуйидаги таклиф ва тавсиялар илгари сурилди:

1. Экстремизм, терроризмга қарши курашиш бўйича Ўзбекистон Республикаси миллий стратегиясини белгилашда диний ксенофобияни олдини олиш механизмлари бўйича махсус банд киритиш;

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмитанинг “www.religions.uz” сайтида “Ксенофобия ва бағрикенглик” мавзусида махсус рукн очиш;

3. Глобаллашув даврида диний ксенофобиянинг намоён бўлиш хусусиятларини чуқур ўрганиб, кенг жамоатчиликка етказиш мақсадида “Диний ксенофобиянинг олдини олишнинг диний-маърифий асослари” номли монография чоп этиш.

**SCIENTIFIC COUNCIL UNDER
DSc.35/30.12.2019.Isl/Tar/F.57.01 FOR AWARDING SCIENTIFIC
DEGREES AT THE INTERNATIONAL ISLAMIC ACADEMY OF
UZBEKISTAN**

INTERNATIONAL ISLAMIC ACADEMY OF UZBEKISTAN

NOSIROVA AZIZA RUSTAMOVNA

**RELIGIOUS XENOPHOBIA IN THE ERA OF GLOBALIZATION AND
THE PECULIARITIES OF ITS MANIFESTATION**

07.00.04 – Religious Studies

**ABSTRACT OF DISSERTATION OF THE DOCTOR OF PHILOSOPHY (PHD)
ON HISTORICAL SCIENCES**

TASHKENT – 2022

The theme of the dissertation of the Doctor of Philosophy (PhD) in historical sciences was registered at the Supreme Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. B2021.3.PhD/Tar355

The dissertation was carried out at the International Islamic Academy of Uzbekistan.

The dissertation abstract in three languages (Uzbek, English and Russian (resume)) is available at the Scientific Council web site (www.iiau.uz) and Ziyonet information portal (www.ziyonet.uz).

Scientific adviser: **Rakhimdjanov Durbek Abidjanovich**
Candidate of historical sciences, associate professor

Official opponents: **Agzamkhodjaev Saidakbar Saidovich**
Doctor of Historical Sciences, professor

Iskhakov Mirsadiq Mirsultanovich
Doctor of Historical Sciences, professor

Leading organization: **National University of Uzbekistan**

The defense of the dissertation will be held on _____ “____” 2022 at _____ online/offline meetings of the Academic Council under the No. DSc.35/30.12.2019.IsI/Tar/F.57.01 for awarding academic degrees under International Islamic Academy of Uzbekistan (Address: 100011, Tashkent, Abdulla Kadiri street, 11. Telephone: (99871) 244-00-56; fax: (99871) 244-00-65; e-mail: info@iiau.uz)

The dissertation is available at the information Resource Center of the International Islamic Academy of Uzbekistan. (Registered number ____). (Address: 11, Abdulla Kadiri street, Tashkent 100011. Telephone: (99871) 244-00-56; fax: (99871) 244-00-65; e-mail: info@iiau.uz)

The dissertation abstract is distributed on ____ “_____” of 2022.
(Protocol registered No. ____ on ____ “_____” of 2022)

D.R.Makhsudov

Chairman of the Scientific Council for awarding scientific degrees, Doctor of Historical Sciences (DSc), Associate Professor

S.A.Rustami

Secretary of Scientific for awarding scientific of degrees, Doctor of Philology (DSc), Associate Professor

Z.M.Islamov

Chairman of Scientific Seminar under the Scientific Council for awarding scientific degrees, Doctor of Philology, Professor

INTRODUCTION (Abstract of PhD dissertation)

Actuality and necessity of research. One of the main causes of religious and ethnic conflicts in the world is religious xenophobia (*greek. xenos - a stranger; phobos – fear*) – fear of other religions, beliefs and cultures is caused by negative attitudes resulting from unfounded fears. It has been observed that two-thirds of the conflicts in the 20th and 21st centuries are caused by misunderstandings and fears (phobias) related to religion and racial affiliation. The scale of the problem threatens not only the security of states, but also human lives, as well as prosperity and development. For this reason, a scientific conceptual study of the manifestations of religious xenophobia is actual.

The fact that there are cases of inability to rationally accept the peculiarities of other religions, cultures and races in the world requires a scientific, theoretical and methodological study of the genesis of xenophobia, the features of manifestation and the religious-enlightenment basis of prevention. In the study of the problem of xenophobia, research has been conducted in the fields of philosophy, history, pedagogy, psychology, law, religion, which shows that it has a coverage based on an interdisciplinary approach. For the sustainable development of interreligious relations in the era of globalization, it is necessary to study the dynamics of behavior based on unfounded and artificial fears on the basis of religious xenophobia, identify mechanisms to prevent it, develop a scientific-theoretical basis taking into account specific and mental characteristics.

In recent years in Uzbekistan, a special attention is being paid to inter-religious tolerance, ensuring harmony between people, the priority of national and religious values, the formation of a healthy worldview among young people, and “the fight against ignorance through enlightenment”. Training of qualified specialists and conducting scientific research are considered to be important issues in the implementation of these tasks. Ensuring socio-political, religious stability, prevention of religious xenophobia, Islamophobia, extremism and terrorism, “raising public awareness, especially among young people, about the nature and purpose of destructive ideas that equate religion with violence and bloodshed”¹ have been identified as a priority tasks in Uzbekistan, where representatives of different nationalities and religions live.

The following dissertation serves to the implementation of the certain tasks mentioned in the Decree №5847 of October 8, 2019 "On approval of the Concept of development of the higher education system of the Republic of Uzbekistan until 2030", №5416 of April 16, 2018 "On measures to radically improve the activities of the religious and educational sphere", №UP-5542 dated September 19, 2018 "On enhancement of procedure for release from criminal liability of the citizens of the Republic of Uzbekistan, on delusion who appeared as a part of terrorist, the extremist or other prohibited organizations and groups”, and the Decree №466 of

¹ Decree of the President of the Republic of Uzbekistan № PF-5416. On measures to radically improve the activities of the religious and educational sphere // <https://www.lex.uz/docs/3686277>

the Cabinet of Ministers dated June 22, 2018 "On measures to organize and support the activities of the International Islamic Academy of Uzbekistan".

Compliance of research with the main priorities in the field of science and technology development in the Republic. The dissertation has been carried out following the No. 1 primary directions of the development of science and technologies in the Republic: "Formation of a system of innovative ideas in the social, legal, economic, cultural, spiritual and educational development of an information society and a democratic state and ways of their implementation".

Level of study of the problem. Some studies have been carried out in connection with the emergence of religious xenophobia in the history of mankind and its broader manifestation in era of globalization. The study of xenophobia in psychology is based on the views on the systematization and classification of "phobia". According to the results of this research, in addition to neurotic fears, there are opinions that there is a type of fear that is manifested in social relations, classified in the form of "ourselves" and "others"². Later, xenophobia started to be researched in conjunction with similar, logically close phenomena, like – religious separatism, ethnocentrism, dogmatism, in-group favoritism³.

The study of foreign literature in Western language within the scope of the research topic is of great importance. In the works of a number of researchers, such as R. Augustine, J. Augustine, B. Bahler, D. Hall, B. Rayney, J. Pillay issues such as the origin, causes, religion and forms of manifestation of racial xenophobia were analyzed⁴.

It is noteworthy to name the scientists of the Commonwealth of Independent States who have researched the problem of xenophobia from, a religious-social, psychological, pedagogical, philosophical point of view like, G. Engelhardt, A. Krymin, A. Makarchuk, A. Slezin, A. Astaxova, G. Soldatova, Dj. Mutagirov, G. Sagalakova, L. Apanasyuk, O. Shevchenko, V. Mukomel, N. Radjabov A. Shtemberg⁵. The research of these scientists examines the causes of the problem

² Шевченко О. Ксенофобия: сущность и виды в эпохи домодерна, модерна, позднего модерна. Автореф. дисс. ... докт. филос. наук. – Ростов н/Д, 2014. – С. 5.

³ The favoritism in the group is considered a social psychological phenomenon, the absolutization of one's own group against other groups.

⁴ Augustine R., Augustine J. Religion, race, and the fourth estate: xenophobia in the Media ten years after 9/11. The Tennessee Journal of Race, Gender, & Social Justice. // Volume 1 Spring 2012 Number 1. – P. 41. // Bahler B. Religion, Race, and Racism: A (Very) Brief Introduction // June 1, 2020. – P. 89. Hall E. Understanding Cultural Differences: Germans, French and Americans. Intercultural Press, 1990. – P. 196. // Rainey B. Religion, ethnicity and xenophobia in the bible: a theoretical, exegetical and theological survey. UK. University of Oxford, 2020. – P. 322. // Pillay J. Racism and xenophobia: The role of the Church in South Africa. – Pretoria, 2017. <http://dx.doi.org/10.4102/ve.v38i3.1655>

⁵ Крымин А., Энгельгардт Г. Исламофобия // Отечественные записки. 2003. – № 5. – С. 41–49; Раджабов Н. Исламофобия в западной Европе и ее влияние на политические процессы в Центральной Азии. Автореф. ... канд. полит. наук. – Душанбе, 2016. – 24 с.; Мутагиров Д. Демократия как универсальная ценность. Курс лекций. – Москва: Логос, 2014. – 560 с.; Шевченко О. Ксенофобия: сущность и виды в эпохи домодерна, модерна, позднего модерна: дисс. ... докт. филос. наук. – Ростов на Дону, 2014. – 410 с.; Слезин А. За «новую веру». Государственная политика в отношении религии и политический контроль среди молодежи. – Москва: Академия Естествознания, 2009. – 222 с.; Противодействие ксенофобии и этнической дискриминации – Москва: Московская Хельсинкская группа, 2006. – 128 с.; Штемберг А. Ксенофобия. – Москва: Энергия, 2001. № 12. С. 68–72; Солдатова Г. Разные, но равные: большие психологические игры. – Москва, 2004. – С. 98–111; Солдатова Г., Макаручук А. Может ли другой стать другом? Тренинг по

of xenophobia, its reflection in historical processes and the reasons that socio-economic and demographic factors also play a role as a result of globalization.

Arab researchers Muhammad Abu Zahra, Muhammad Said Ramadan Buti, Muhammad Ghazzali, Muhammad Juhani have focused on such issues as the relations between religions, religious tolerance based on the religion of Islam, the peculiarities of religions, spiritual perfection of a human, the priority of universal qualities in their works⁶.

Issues such as the priority of the ideas of tolerance in the socio-political, religious and enlightenment life of Uzbekistan, ensuring freedom of conscience, strengthening friendly interfaith relations, improving the culture of interreligious dialogue are considered to be the priorities of state policy. The foundations of tolerance are important factors in preventing the religious xenophobia. During the years of independence, various researches in this area have been conducted by local scientists. In particular, several books and articles by prominent scholars such as Sh.Yovkochev, B.Babadjanov, Sh.Madaeva, A.Ochildiev, Sh.Goibnazarov, Z. Islamov, D.Raximdjanov, I.Khujamurodov, U.Khasanboyev, K.Komilov, A. Tojiyev, M.Abdukhamidov are noteworthy⁷. Throughout the history of its statehood, Uzbekistan has always paid special attention to strengthening interethnic harmony and promoting the ideas of religious tolerance. From the analysis of the above-mentioned research, it can be concluded that in Uzbekistan, in the era of globalization, no special research has been conducted to shed light on religious xenophobia and its manifestations. This, in turn, led to the selection of the subject as an object of scientific work.

профилактике ксенофобии. – Москва, 2006. – 256 с. Апанасюк Л. Теоретико-методологические основы профилактики ксенофобии в студенческой среде средствами социально-культурной деятельности. Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Тамбов, 2014. – 56 с. Мукомель В., Рыжова С. Доверие и недоверие в межнациональных отношениях // Социологические исследования. – Москва, 2017. № 1, С. 37–46.

⁶ Shak'a M. Islam bila mazahib. – Kair, 1991. – 128 s.; Jaliy A. Dirosot al-firaq va at-tarix al-muslimun al-xavorij va ash-shi'at. – Ar-Riyod: Markaz al-Malik Faysal li-al-buhus va-d-dirosot al-islomiya, 1998. – 84 b.; Muhammad Said Ramazon Butiy. Mazhabsizlik bid'atdir / Tarjimon – Alouddin Xofiy. – Toshkent: Hilol-nashr, 2013. – 186 b.; Juhaniy. Al-Mavsu'at al-muyassara fi-al-adyon va al-mazohib. – Ar-Riyod, 2000. – 244 b.

⁷ Yovqochev Sh., Babadjanov B., Rahimjonov D., Abdusattorov A., Soliev A. Islom va hozirgi zamon. – Toshkent: Toshkent islom universiteti, 2009. – 206 b.; Madaeva Sh. Identiklik antropologiyasi. Monografiya. – Toshkent: Noshir, 2015. – 120 b.; Ochildiev A. Mafkuraviy tahdidlar va g'oyaviy tarbiyaning dolzarb masalalari. Ma'naviy va diniy yetuklik – davr talabi. / To'plovchilar: Islomov Z., Shojalilov Sh. – Toshkent: Toshkent islom universiteti, 2009. – 444 b.; Ochildiev A. Bag'rikenglik – barqarorlik va taraqqiyot omili. – Toshkent: Toshkent islom universiteti, 2007. – 120 b.; G'oyibnazarov Sh. Xalqaro terrorism: ildizi, omillari va manbalari. – Toshkent: O'zbekiston, 2013. – 308 b.; Xo'jamurodov I., Abduraimova M. Siyosat, din va milliy o'zlikni anglash. – Toshkent: Falsafa va huquq nashriyoti, 2010. – 170 b.; Hasanboev O'. O'zbekistonda davlat va din munosabatlari: Diniy tashkilotlar, oqimlar, mafkuraviy kurashning dolzarb yo'nalishlari. – Toshkent: Toshkent islom universiteti, 2014. – 550 b.; O'zbekiston xalqining dini, madaniyati va urf-odatlar: tarix va hozirgi holat. Ilmiy maqolalar to'plami / Tuzuvchi nashrga tayyorlovchilar: Agzamxo'jaev S., Ziyaeva D., Ashirov A. – Toshkent: Toshkent islom universiteti, 2011. – 254 b.; Karimov J. Jaholatga qarshi ma'rifat. – Toshkent: O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi, 2019. – 210 b.; Tajiev. A. Hadislarning aqidaparastlikka qarshi mohiyati: isl. fan. fals. dokt. (PhD) ... diss. avtoref. – Toshkent: O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi, 2019; Abduxamidov M. Qur'on va hadislarda ekstremizmga raddiyalar: isl. fan. fals. dokt. (PhD) ... diss. avtoref. – Toshkent: O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi, 2020.

Relevance of the research with the scientific-research plans of the higher education institution in which the dissertation was carried out. The dissertation was completed at the International Islamic Academy of Uzbekistan in accordance with research plan for 2018-2020, № PZ-20170930317 "Social rehabilitation of people affected by extremist ideas in the process of globalization."

The purpose of the research is to show the scientific-theoretical illustration of peculiarities of religious xenophobia and its manifestations in the era of globalization.

Tasks of the research:

to illustrate the theoretical and methodological bases of the study of the phenomenon of xenophobia;

scientific explanation of the reasons for the manifestation of religious xenophobia in historical processes;

scientific-theoretical analysis of trends related to xenophobia and Islam in religious and social processes;

scientific analysis of the causes of islamophobia in the era of globalization;

highlighting the place of religious xenophobia as a factor driving extremism;

to describe of the attitude the issue of religious xenophobia in the activities of international organizations;

theoretical and methodological analysis of the specifics of the prevention of religious xenophobia in the culture of interreligious tolerance;

conducting ethno-confessional relations in Uzbekistan on the principles of equality and tolerance and highlighting the essence of the reforms implemented in recent years.

The object of the research is the scientific and theoretical basis of the characteristics of the manifestation of religious xenophobia in the era of globalization.

The subject of the research is the factors of the emergence of religious xenophobia and the religious-educational basis for its prevention.

Research methods. Methods such as historical-gradual approach, scientific classification, comparative-theoretical analysis, complex study of the literature, comparison were used to reveal the research topic.

The scientific novelty of the research is that:

historically, xenophobia as a phenomenon has been a natural process for all peoples and tribes to maintain their territorial integrity, and in the age of globalization, religious segregation, ethnocentrism, group favoritism, and bigotry have become major factors in conflicts between religions and nations;

in studying the historical causes of religious xenophobia, its negative aspects, such as religious doctrine and the division of communities into "ourselves" and "others", are based on historical and factual data from the XI-XIII th centuries European Crusades and the XVI th century "Bartholomew's Day" massacre in France;

in the context of globalization, the symbiosis of religious xenophobia with events such as extremism and terrorism has been proven to increase the dynamics of destructive behaviors associated with islamophobia;

religious-enlightenment education has been found to be one of the most effective tools in preventing the emergence of the concepts of "religious fanaticism" and "absolutism" in the minds of individuals, which form such subjective factors as "chosen nation", "absolute true religion" based on religious xenophobia.

The practical result of the research:

the essence of religious xenophobia, its historical roots, the features of its manifestation in the era of globalization and its types such as anti-Semitism, Christianophobia, Islamophobia were studied thoroughly in the example historical processes, such as the "Crusades" and the "Bartholomew's Day";

through the study of the problem of religious xenophobia in the era of globalization, attention is focused on understanding the root problems that are occurring globally and regionally, a scientific-theoretical analysis of the reasons why it also influences the trend of religious-social relations;

theories on equality of people regardless of religion, language, nationality, race, culture of interreligious dialogue, interethnic harmony, raising the morale of young people and strengthening ideological immunity are systematically given;

proposals and recommendations on strengthening the ethno-confessional relations in Uzbekistan and the formation of a culture of interreligious dialogue, the promotion of the principle of religious tolerance as a key factor in the prevention of religious xenophobia have been developed.

Reliability of the research results. Reliability of research results is elucidated through the number of articles published in proceedings of national and international scientific conferences, special journals listed in the SAC and articles published in foreign scientific journals, preliminary results of the dissertation are explained by the fact that it is implemented in practice and duly approved by the competent authorities.

The scientific and practical importance of the research results. The results of the research can be used to study the history of world religions, the nature of extremism and terrorism, the priority of tolerance against religious xenophobia and Islamophobia, religious freedom in the Constitution of the Republic of Uzbekistan, law on "Freedom of Conscience and Religious Associations".

The practical significance of the research is elucidated by the creation of textbooks and manuals in higher education, including the subjects "The history of world religions", "Islam and modernity", "Fundamentals of building immunity against religious threats" taught at the International Islamic Academy of Uzbekistan, and usage of dissertation materials in teaching special subjects.

Implementation of research results. Based on the scientific results of research on religious xenophobia and its manifestations in the era of globalization:

As a phenomenon, xenophobia has historically been a natural process for all peoples and tribes to maintain their territorial integrity, and in the age of globalization, religious segregation, ethnocentrism, group favoritism, and fanaticism have become major factors in conflicts between religions and nations. And the abovementioned issues were come in handy in the preparation of the book "Recommendations for social rehabilitation and adaptation of individuals to society affected by foreign ideas" published in the framework of the practical grant project PZ-20170930317 "Social rehabilitation of people affected by extremist ideas in the process of globalization" (2018-2020) in International Islamic Academy of Uzbekistan. (Reference of the Committee on Religious Affairs under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. 02-03 / 1886 of March 25, 2021). As a result, it has played an important role in providing citizens with answers based on important questions in the field of religion and in resolving issues related to religious xenophobia and interreligious relations;

The main idea of the dissertation is given in the book "Bukhara - the capital of culture of the Islamic world", published by the Center for Islamic civilization under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan. Idea reveals information about scientific conclusions that the symbiosis of religious xenophobia with events such as extremism and terrorism in the context of globalization affects the dynamics of destructive behavior associated with Islamophobia. (Reference of the Center for Islamic Civilization under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated March 24, 2021 No. 192/21). As a result, it served to raise awareness of the importance of Islamic culture against Islamophobia and to study the scientific and spiritual heritage of our ancestors, to awaken a sense of national identity and pride.

Dissertation materials were used in the preparation of the book-album "Uzbekistan - a forgiving country" commissioned on the basis of the state order by the Imam Bukhari International Research Center. The book-album includes the scientific and theoretical views on religious education and the promotion of religious tolerance in order to prevent the emergence of the concepts of "religious fanaticism", "absolutism" in the minds of individuals, forming such subjective factors as "chosen nation", "absolute true religion" based on religious xenophobia. (Reference of the the Imam Bukhari International Research Center under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated December 3, 2021 No. 02/494). As a result, the widespread promotion of the ideas of religious tolerance, thereby ensuring the prevention of religious xenophobia, served to strengthen the culture of interreligious communication.

TV channel "O'zbekiston tarixi" of the National Television and Radio Company of Uzbekistan used the scientific results of the dissertation in the preparation of scripts for some programs. In particular, the most important scientific and theoretical ideas put forward in the dissertation were used in the program "Taqqimot" aired on the TV channel "O'zbekiston tarixi". (Reference of the State Unitary Enterprise of the National Television and Radio Company of Uzbekistan "O'zbekiston tarixi" channel dated December 6, 2019 No 02-40-2581).

As a result, recommendations for the prevention of religious xenophobia were delivered to the general public, and the theoretical level of the show's content was increased.

The approbation of the research results. The results of the research were discussed at 2 international and 9 national scientific conferences.

Publication of the research results. A total of 20 scientific articles have been published on the research topic. In particular, 6 articles in scientific journals recommended by the Supreme Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan which are for publication of the main scientific results of doctoral dissertations, 3 articles in foreign scientific journals, 9 theses were published in republican journals and 2 in foreign scientific publications.

The structure and the scope of the dissertation. The dissertation consists of the parts such as an introduction, three chapters and conclusions. It consists of 136 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

In the **Introduction part** based on the relevance of the chosen topic, the goals and objectives of the research, the object, and the subject of the study are defined. The relevance of the research to the priorities of science and technology, the scientific novelty and practical results of the work are described. Based on the reliability of the results obtained, their theoretical and practical significance is revealed. Information on the implementation of research results in practice, the approbation of the work, results, published works, and the structure of the dissertation was provided.

The first chapter of the dissertation, entitled "**Theoretical and methodological foundations of the study of religious xenophobia**" analyzes the xenophobia, in particular the essence, methodology, historical roots of xenophobia, the features of manifestation in the era of globalization.

The first paragraph, entitled "*Theoretical and methodological foundations of the study of the phenomenon of xenophobia*" provides information about the evolution of the history of xenophobia, research methodology, types. Xenophobia has two meanings, the first is the fear of strangers, the second is the fear of alienation from other nationalities, religions, socio-cultural groups, people of other geographical affiliations, the fear of unfamiliar things is analyzed on the basis of factual data.

According to the analysis, in contrast to the fears associated with the nervous system, it is an irrational, uncontrollable and empirical fear that arises in social relations - "phobia" based on the theories of such scientists as Z. Freud, M. Rollo, V. Frankl, A. Maslow⁸. In particular, there is fear, which is divided into real and

⁸ Фрейд З. Введение в психоанализ. – Москва, 1997. – 760 с.; Мэй Р. Открытие Бытия. – Москва: Институт Общегуманитарных исследований, 2004. – 224 с. Франкл В. Основы логотерапии. Психотерапия и религия. – Санкт-Петербург: Речь, 2000. – 286 с.; Маслоу А. Мотивация и личность. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 352 с.

neurotic types. Real, existing fear is rational and understandable, it is manifested in natural behaviors in relation to danger, while neurotic, irrational fear is caused by fear of non-existent things and events, studied as a manifestation of religious xenophobia.

As an object of research, religious xenophobia is a set of concepts related to different religions, feelings of fear of people, groups, etc., a set of behaviors arising from negative attitudes towards it, usually causing hatred and anger and motivating destructive behavior were given on a scientific basis.

Religious xenophobia is essentially reflected in such manifestations as Islamophobia, Christianophobia, and anti-Semitism.

“Islamophobia” is a negative attitude towards Islam or Muslims and usually manifests itself in the form of fear, dislike or hatred. Islamophobia was introduced as a term in the 1980s and published in the report⁹ entitled "Islamophobia is a threat to all" in 1997 by a British scientific center the Runnymede Trust. It is stated in the report that “feelings of fear and hatred of Islam and Muslims have become a widespread reality in every stratum of society and in the mass media”. After the events of September 11, 2001, it became widely used. Islamophobia encompasses most of the objections and actions voiced against Islam. It is a set of actions that are said and done against the teachings, views, and practical manifestations of Islam.

Christianophobia means discrimination and intolerance towards members of the Christian religion, doctrine and beliefs. The term Christianophobia was coined in 2004 by J. Weyler, as a lawyer, after the candidacy of the conservative Catholic R. Buttiglione was rejected for EU commissioner. This is due to the fact that members of the European Parliament doubted Buttiglione of pursuing objective policy as a practicing Catholic. Christianophobia is the discrimination and intolerance towards the Christianity, and supporters of its doctrine.

The term "anti-Semitism" was coined in 1879 by German journalist Wilhelm Marr, who called his supporters an "Antisemitic league."¹⁰ German historian M. Vladika cited information that the term belonged to Marr by mistake, as the term was introduced in the encyclopedia Rotteck-Welckeschen Staatslexikon in 1865¹¹.

Anti-Semitism is often manifested in socio-economic, political discrimination against members of the Jewish religion and nation, and is an example of a combination of nationalism and xenophobia. Along with Judaism, the oppression of the Jewish nation is at the forefront.

In the second paragraph of this chapter, entitled "*Study of the manifestation of religious xenophobia in historical processes*", crucifixion is studied as one of the historical manifestations of religious xenophobia. The Crusades are a march of Western European Christians to the Middle East during the 11th and 13th centuries

⁹ Islamophobia: A Challenge For Us All (Runnymede Trust) 1997. <https://www.runnymedetrust.org/>

¹⁰ Michael W. Devising Unified Criteria and Methods of Monitoring Anti-Semitism // Jewish Political Studies Review. – Jerusalem Center for Public Affairs, Spring 2009. – Vol. 21, – P 1–2.

¹¹ Vladika M.[de] Hitlers Vätergeneration: Die Ursprünge des Nationalsozialismus in der k.u.k. Monarchie. – Wien, 2005. – S. 60.

to Muslim countries, and it has been proven that it began with a number of factors. As a negative consequence of religious xenophobia, it has become a huge force due to the single propaganda of the church, which has led to clashes between the two religions, according to historical and factual data.

The nature and causes of crusades have been studied by scholars such as M. Bull, S. Lloyd, J. Riley-Smith and N. Ahmad¹². In France, between 1562 and 1598, there was a civil war between Catholics and Protestants of Calvinism, known as the Huguenots. Protestants who entered the French state in the 16th century from neighboring Germany as a new direction opposed the Catholic Church's rules, such as indulgences and the sale of positions. The main reason for the conflict between Protestants and traditional Catholics was the restriction of religious freedom. The Catholic's fear of losing the existing dominance led to the escalation of the war. Only the adoption of the Nantes Declaration in 1598 was intended to ensure freedom of religion throughout the country, after which peace was established and the French monarchy was strengthened. And all these information were analyzed on a historical-evolutionary basis.

The third paragraph of this chapter, entitled *"Factors influencing the growth of religious xenophobia in the era of globalization"*, reveals the rise of religious xenophobia in the last quarter of the twentieth century due to religious, social, economic and demographic factors.

While analyzing the causes of the increase in xenophobia in the research process, according to the researcher V. Mukomel, the situation has now changed, and instead of fearing the loss of resources that were typical to 1990s, there is a risk of losing a cultural "identity". At the same time, there is a strong fear that the traditions of the immigrants will affect the cultural characteristics of the indigenous population.

Contrary to this opinion, I. Verzhinina said that "the situation has really changed, but the socio-economic basis of xenophobia, the pursuit of resources still continues. While in the 1990s there was a tendency for society to get out of poverty, today it is manifested in the form of competition for social growth, prestigious jobs, quality housing, education, health care". According to him, "Problems such as low access to education, employment, the growth of migration, as a result, create a tense social situation ..."¹³.

An analysis of the above considerations shows that the deepening and expansion of multidisciplinary integration and cooperation in the international arena, the emergence of new universal ideas of global significance and the improvement of their advocacy technologies are the main causes of globalization. That is, globalization to some extent contributes to xenophobia and its negative manifestations, taking advantage of it certain political forces and illegal religious organizations in order to achieve certain goals are dividing religious teachings and

¹² Riley S. A History of the Crusades. Oxford University Press, 1995. – P. 142. // Rimciman A. History of the Crusades. 3 Vols. Cambridge, 1957. – P. 54

¹³ Вершинина И. Павлова В. Образование и глобализация: социологический анализ. – Москва: Вестник. Социология и политология, 2011. № 3. – С. 145.

communities based on religious xenophobia into groups of "ourselves" and "others".

In the second chapter of the dissertation entitled "**Regional and global features of the manifestation of religious xenophobia in the late twentieth and early twenty-first centuries**", the issues like xenophobia and trends in Islam in religious-social processes, the causes of Islamophobia in the era of globalization, the role of religious xenophobia as a factor in extremism, terrorism are introduced on a scientific basis.

The first paragraph, entitled "*The Causes of Islamophobia in the Age of Globalization*", describes the reasons why Islamophobia became more prevalent in the age of globalization. The fact that the teachings of Islam were not rationally accepted by the Jewish and Christian tribes of Banu Qaynuqa, Banu Qurayza, and Banu Nadir in Madinah at the time when Muhammad (peace be upon him) received divine truth and revelation the existence of factors for the emergence of Islamophobia is highlighted through scientific-theoretical views.

According to the study, the activities of destructive, extremist groups under the guise of Islam are also contributing to the increase in the number of incidents related to Islamophobia in the era of globalization. Although the term Islamophobia originated in the twentieth century, its manifestation in society has been increasingly observed over the last 20 years. Experts acknowledge that this type of phobia escalated after the events of September 11, 2001, and that European countries and the United States equated Islam with extremism and terrorism, and portrayed Muslims as violent and aggressive¹⁴.

According to experts, the manifestations of Islamophobia are significantly increasing and becoming more global. After the 1960 years, after the independence of the countries of Asia and Africa (as a result of the long colonial policy of these countries, it was left behind by progress in the economic and social spheres), in the hopes of a prosperous life, people began to settle in the Western states in large communities. As a result, a peculiar attitude was formed between the local population and immigrants – adherents of foreign religion and culture, and today it has caused Islamophobia in a certain sense.

The activities of destructive, extremist groups under the guise of Islam are also contributing to the escalation of Islamophobia in the era of globalization. There are also cases of attempts to discredit the authority of Islam due to biased information in the media and cyberspace, neglecting its place as a religion that promotes the ideas of goodness, peace and development. In fact, Islamic culture has for centuries provided a sense of social equality, along with a vast cultural and spiritual heritage, not only for Muslims but for all religions on Earth. All these information are revealed in the research work.

The second paragraph of the chapter, entitled "*Xenophobia and trends related to Islam in Religious and Enlightenment Processes*", analyzes the changes in the religious, enlightenment, and socio-political spheres in the late twentieth and

¹⁴ Трофимова О. Мусульмане и ислам в Западной Европе. – Москва: Журнал. Мировая экономика и международные отношения, 2009. – № 10. – С. 52.

early twenty-first centuries, and reforms in regional and international spheres lead to internal disagreements and conflicts.

A tragic terrorist attack on March 15, 2019 at the “An-Nur” and “Linwood” mosques in Christchurch, New Zealand, killed more than 51 people and injured nearly 40 Muslims. The incident manifested itself as an escalation of xenophobia and Islamophobia, and the terrorist attack was carried out by Brenton Tarrant, an Australian living in New Zealand. As the author of the 74-page manifesto titled “The Great Replacement”, Tarrant draws on conspiracy theories such as “The Great Replacement” and “The Replacement of Whites”¹⁵.

In the era of globalization, xenophobia and tendencies related to Islam are growing in society as a result of xenophobia, extremist behavior, and exposure to radical views.

Today, the world community is witnessing the crimes committed against Rohingya in Myanmar. The Rohingya are a national, ethnic group in Myanmar that is predominantly Muslim. Nearly 1 million Muslim communities live in Rakhine State, making up the majority of non-Muslims who practice Buddhism. The conflict between Muslims and Buddhists has a long history, and during World War II, after the British Army left the country, the causes of the conflict between Rohingya and Arakanese Buddhists were not resolved.

This situation manifests itself as a negative consequence of human rights discrimination and religious xenophobia and can be regarded as the formality of a culture of communication between the two nations and religion, the vulnerability or inefficient functioning of socio-political institutions capable of preventing disagreements. The religious and educational processes in the country testify to the fact that the fundamental foundations of the nation's Harmony are formed.

The third paragraph, entitled "*Religious xenophobia - as a factor causing extremism*", analyzes the reasons why religious xenophobia is not the same concept as extremism, but an important factor in turning it into a dangerous force. It is the xenophobic mood that often serves as a "raw material" for extremist ideas, and religious xenophobia becomes a major obstacle in the fight against extremism and terrorism, eliminating the possibility of preventing it.

Religious, social, and national intolerance based on extremism is usually typical of a period of historical change, a number of studies have shown that an increase in xenophobia and aggression in an individual's mind occurs as a result of a decline in their social status.

National, religious extremism, religious xenophobia as the beginning of terrorism, also occurs as a consequence of the efforts of the confessional groups to manifest themselves on the basis of negativism. Two interdependent aspects of this kind of self-expression by specialists are divided into types of negativism: "negativism from the cultural point of view towards the lower level groups" and "antagonism, harm and bitterness that we feel in relation to other groups".

¹⁵ New Zealand shootings: Hero picked up mosque attacker's gun and chased him // <https://news.sky> (17.03.2019)

As a result of the increase in the differences between a person's desires and their ability to satisfy them, there is an increase in the possibility of a radical thought in the mind, the possibility of a relationship. It is scientifically proved that the dissatisfaction leads to the search for the culprit - usually a "stranger" – it can be directed against the government, a rival group, other religions, nationalities, and so on.

The analysis of the above points shows that xenophobia is a feeling of suspicion of the masses from strangers, which soon manifests itself in hatred towards others, notions, various actions against them. Extremism-this fear is manifested as a force capable of mobilizing individuals with hedonism and hatred into different communities and groups and mobilizing them for acts of violence.

The third chapter of the dissertation is devoted to the scientific proof of **"The importance of preventing religious xenophobia in the culture of interreligious communication"**. In the first paragraph, entitled *"International organizations' attitudes to the problem of religious xenophobia"*, the ongoing efforts of international organizations to prevent the problem of religious xenophobia today demonstrate the global importance of the problem of religious xenophobia. In particular, the UN analyzed the documents on the prevention of religious xenophobia and bigotry and the priority of the ideas of religious tolerance, and adopted the Declaration of Principles of Tolerance at its 28th session in Paris from October 26 to November 16, 1995.

In the dissertation, the Declaration, adopted in 1981, is the main document "against all forms of religious bigotry and discrimination", which later served as the basis for the development of human rights norms and is now the main legal document on religious rights in the international arena. The prevention of xenophobia is analyzed as a religious-enlightenment, legal basis.

The Organization of Islamic Cooperation unites Muslims around the world and currently has 57 members. To date, the OIC has been an initiator in the fight against Islamophobia and all forms of religious xenophobia. In its official statements, forums, conferences and reports, the OIC has consistently promoted Islamophobia to live side by side, in mutual respect and peace, emphasizing that xenophobia is becoming a negative force in relations between countries.

Effective tools and methods have been developed by international organizations to prevent religious xenophobia, as exemplified by the OIC-UN, OIC-US and OIC-EU cooperation. In particular, the UN Law No. 16/18 of 2011 "On combating prejudice, discrimination, propaganda of violence, combating against violence in religion and belief" was adopted.

Together with the legal documents, each layer of society contributes to the Prevention of negative situations, the fight against phobias formed in relation to the religions of extremism, racism, religious fanaticism, Islamophobia, Christianity and Judaism – dialogue, exchange of views, correct interpretation and presentation of Information, religious-enlightenment and rational policy of representatives of the government give an effective result.

The second paragraph, entitled *"The role of prevention of religious xenophobia in strengthening the culture of interreligious tolerance"* describes the recommendations that can be implemented in a number of areas to prevent religious xenophobia and strengthen the culture of tolerance. In particular, in the economic sphere: creating a religious-social, psychologically healthy, favorable environment in the country, strengthening the role of the family in the upbringing of the younger generation, instilling in them a sense of patriotism and religious tolerance; in the economic sphere: increasing the investment attractiveness of the region, the country, improving the living standards of the population; in the political sphere: implementing the reforms to improve relations between different nationalities and religions in the country, policies to ensure sustainable socio-economic well-being, regular monitoring of inter-ethnic and inter-religious relations by government officials and openness of information to citizens; in the field of education: it has been scientifically proven that the system of practical activities, such as conducting classes and lessons at each stage of education in order to form and enrich the religious and cultural ideas of students, will show its effective results.

In the profilactics of religious xenophobia, improving the activities of state organizations, institutions of civil society, organizations of cultural and educational direction and ensuring their solidarity with the current period is an important factor in solving the problem. It is also one of the important issues in the meaningful Organization of youth leisure. It is necessary to use traditional and innovative methods. Ensuring the participation of foreign citizens in public events, including public events such as Festa, forum, social-legal marathon, exchange of views on the topic, active participation of all, gives a positive result.

According to the analysis of the above data, it is also an effective tool to conduct the relations between them in local, regional and interregional cooperation in the Prevention of such problems as religious xenophobia, extremism during the globalisation period.

The third paragraph of the chapter, entitled *"Priority of the principle of religious tolerance in interfaith relations in Uzbekistan"* describes the history of Uzbekistan at the crossroads of the Great Silk Road, where the Uzbek people played a significant role in expanding trade, scientific and cultural ties between East and West. The land located at the crossroads of different civilizations, has been a source of science, technology and innovation, philosophical ideas for hundreds of years. In recent years, Uzbekistan has been focusing on the development of the religious and educational sphere as a priority of state policy, further strengthening the legal, political, religious and enlightenment foundations that serve the sustainable development of interfaith harmony and interreligious dialogue in the country.

In the elections held at the session of the United Nations General Assembly on October 13, 2020, for the first time in the history of national statehood of Uzbekistan, he was elected a member of the UN Human Rights Council for a

three-year term 2021-2023. 169 out of 193 UN member states voted for Uzbekistan. Uzbekistan received the most votes in this process.

It should be noted that at the plenary session of the UN General Assembly on December 12, 2018, a special resolution "Enlightenment and Religious Tolerance" was adopted. The main goal of the resolution proposed by Uzbekistan is to provide access to education for all, to eliminate illiteracy and ignorance. The document also analyzes the idea that "tolerance and mutual respect, ensuring religious freedom, protecting the rights of believers and preventing their discrimination" are key factors in the stable relationship between religious denominations in the country.

The full implementation of the principles of equality established in the state and society, including the principles of freedom of religion and conscience, directly prevents religious xenophobia and prevents the forcible assimilation of views and opinions of different religions, tolerance and mutual respect between people of other nationalities, ethnicities and religions shows that the promotion of relationships based on is an important foundation for the well-being of society.

CONCLUSIONS

Religious xenophobia and its manifestations in the era of globalization have been studied and the following scientific and theoretical conclusions have been drawn within the framework of the stated goals and objectives:

1. Religious xenophobia is a set of behaviors that arise from a negative attitude towards it, considering the feelings of fear of people, groups and others, concepts related to different religions, religious, philosophical teachings. In the scientific-theoretical study of religious xenophobia by philosophers, historians, religious scientists are based on such techniques as primordialism, constructivism, instrumentalism. On the basis of these approaches, there is a theory of its dihotomic (split into two) division, in which the relationship between national and religious identity - specific groups, such as "we - them" is one of the main aspects of the study of religious xenophobia.

2. The Crusades of Western European countries in the Middle East in the 11th-13th centuries, conflicts between Islam and Christianity and the conflict between Catholics and Protestants which took place in the history of France in the 16th century show that wars, xenophobic movements can be related to any religion and region. As a result of these events, restrictions on religious freedom, bigotry, and religious fanaticism have been impeded in the development of society.

3. Islamophobia is the misinterpretation of actions in the media and information space as a result of irrational fears of Islam, the unfounded and artificial coverage of Islam in conjunction with events such as extremism and terrorism, which leads to an increase in unfair relations between those who are unaware of its true nature. In fact, Islam, as the embodiment of lofty ideals, has laid the foundations of an unequal civilization, on which the system of religious values manifests itself as a force against any aggression.

4. To prevent xenophobia criteria such as the unity in diversity in the formation of a culture of interfaith communication and tolerance, transition from conflict to tolerance theory, cooperation in dialogue, free choice of culture, control of cultural borders, growth of religious culture, application of long-term relations in religious-social relations are considered to be essential. The situation related to xenophobia in religious and social processes in Myanmar also shows the weakness or inactivity of socio-political institutions that are capable to deal with human rights violations, dialogue between representatives of two nations and religions, to prevent conflicts. And it also showed the lack of fundamental foundations of interethnic harmony in the country. In such situations, there is a tendency for innocent people to become refugees and immigrants due to artificial bureaucratic barriers.

5. Xenophobia is not the same concept as destructive behavior such as extremism and terrorism, but it serves as a "raw material" for their emergence. Every object, religion, look, person under the influence of xenophobia, as a result of fear arising from the inability to rationally perceive national specific features, the inability to understand their essence, can lay the groundwork for his activities in a radical, extremist form of dependence. It is necessary to prevent religious xenophobia in the effective fight against these phenomena.

6. International organizations such as the UN, the OIC, the EU are working with non-governmental organizations and the media to develop effective means and methods for eliminating religious xenophobia in the countries of the East and West. The main achievements in this area are the cooperation of the OIC-UN, the OIC-us and the OIC-EU. In 2011, the UN adopted a legal document entitled 16/18 "Fanaticism to create a negative image, to promote discrimination, to combat conflicts in matters of religion and e'tiqod". In the framework of the UN Charter, it is emphasized that "the world should be based on the moral and moral solidarity of humanity".

7. In order to prevent xenophobia, unity in diversity in the formation of a culture of religious dialogue and tolerance, transition from conflict to the theory of tolerance, cooperation in communication, free choice of culture, control of cultural boundaries, increase of religious culture, application of the principles of long-term relations in religious-social relations are important aspects.

8. Initiatives and reforms such as increasing the financial potential of the region in the socio-economic sphere, the correct and effective organization of youth leisure, education based on programs that promote the development of religious education at all stages of education, regular monitoring of inter-ethnic relations and making information accessible to citizens serve as important factors in the prevention of xenophobia.

9. On the basis of Uzbekistan from ancient times, tolerance of religion, particular importance was attached to strengthening the harmony of the nation. In the years of independence, the main body of the country serving the stability and development of ethnoconfessional relations of the state, the "Constitution of Uzbekistan", "Act on freedom of conscience and religious organizations", legal

documents aimed at "Radical improvement of the activities of the religious and educational sphere", the adoption of the resolution "Enlightenment and religious tolerance" on the basis of the proposal of Uzbekistan.

On the basis of the analyzed problems and the obtained conclusions, the following recommendations were developed:

1. Adoption of a special item on prevention of religious xenophobia in the determination of the national strategy of the Republic of Uzbekistan on the fight against extremism and terrorism;

2. Creating a special blog on "Xenophobia and Tolerance" on the website of the Committee on Religious Affairs under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan www.religions.uz;

3. Publication of the monograph "Religious-educational bases for the prevention of religious xenophobia" in order to study in depth the features of the manifestation of religious xenophobia in the era of globalization and to inform the general public.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc 35/30.12.2019.Isl/Tar/F.57.01 ПО
ПРИСУЖДЕНИЮ УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ
МЕЖДУНАРОДНОЙ ИСЛАМСКОЙ АКАДЕМИИ УЗБЕКИСТАНА**

МЕЖДУНАРОДНАЯ ИСЛАМСКАЯ АКАДЕМИЯ УЗБЕКИСТАНА

НОСИРОВА АЗИЗА РУСТАМОВНА

**РЕЛИГИОЗНАЯ КСЕНОФОБИЯ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И
ОСОБЕННОСТИ ЕЕ ПРОЯВЛЕНИЯ**

07.00.04 – Религиоведение

**АВТОРЕФЕРАТ
ДИССЕРТАЦИИ ДОКТОРА ФИЛОСОФИИ (PHD) ПО ИСТОРИЧЕСКИМ
НАУКАМ**

ТАШКЕНТ – 2022

Тема диссертации доктора философии (PhD) по историческим наукам зарегистрирована в Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан за номером B2021.3.PhD/Tar355

Диссертация выполнена в Международной исламской академии Узбекистана.

Автореферат диссертации на трех языках (узбекский, английский, русский (резюме)) размещен на веб-странице Научного совета (www.iiu.uz) и на Информационно-образовательном портале «Ziyouet» (www.ziyouet.uz)

Научный руководитель:

Рахимджанов Дурбек Абиджанович
кандидат исторических наук, доцент

Официальные оппоненты:

Агзамходжаев Саидакбар Саидович
доктор исторических наук, профессор

Исхаков Мирсадик Мирсултанович
доктор исторических наук, профессор

Ведущая организация:

Национальный университет Узбекистана

Защита диссертации состоится « ____ » _____ 2022 года в ____ часов на онлайн/оффлайн заседании Научного совета DSc.35/30.12.2019.IsI/Tar/F.57.01 при Международной исламской академии Узбекистана (Адрес: 100011, г. Ташкент, ул. А.Кадыри, 11. Тел: (99871) 2440056; факс: (99871) 244-00-65; e-mail: info@iiu.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Международной исламской академии Узбекистана (зарегистрирована за № ____). (Адрес: 100011, г. Ташкент, ул. А.Кадыри, 11. Тел: (99871) 244-00-56; факс: (99871) 244-00-65; e-mail: info@iiu.uz).

Автореферат диссертации разослан « ____ » « _____ » 2022 года.
(реестр протокола рассылки № ____ от « ____ » « _____ » 2022 года)

Д.Р.Махсудов

Председатель Научного совета по присуждению ученых степеней, доктор исторических наук (DSc), доцент

С.А.Рустамий

Ученый секретарь Научного совета по присуждению ученых степеней, доктор филологических наук (DSc), доцент

З.М.Исламов

Председатель Научного семинара при научном совете по присуждению ученых степеней, доктор филологических наук, профессор

ВВЕДЕНИЕ (аннотация диссертации доктора философии (PhD))

Цель исследования состоит в научно-теоретическом освещении религиозной ксенофобии, особенностей ее проявления в эпоху глобализации.

Объектом исследования являются научно-теоретические основы особенностей проявления религиозной ксенофобии в эпоху глобализации.

Предмет исследования является факторы возникновения религиозной ксенофобии и основы профилактики в религиозно-просветительском направлении.

Методы исследования. Методологическую основу исследования составили историко-эволюционный подход, научная классификация.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

раскрыто, что ксенофобия исторически существовала в качестве естественного процесса, а в эпоху глобализации религиозная сегрегация, этноцентризм, внутригрупповой фаворитизм и фанатизм стали основными факторами конфликтов между представителями различных религий и наций;

посредством историко-фактологических данных на примере крестоносцев, действовавших в Европе в XI-XIII вв., и событиях «Варфоломеевской ночи» во Франции XVI в., обоснованы такие отрицательные стороны религиозной ксенофобии как разделение религиозных учений и сообществ на «своих» и «чужих».

доказано, что в условиях глобализации симбиоз религиозной ксенофобии с такими явлениями, как экстремизм и терроризм, увеличивает динамику деструктивного поведения, связанного с исламофобией;

выявлено, что религиозно-просветительское образование оказалось одним из наиболее эффективных инструментов предотвращения появления в сознании людей понятий «религиозный фанатизм» и «абсолютизм», которые формируют такие субъективные факторы, основанные на религиозной ксенофобии, как «избранная нация» и «представитель истинной религии».

Внедрение результатов исследования. На основе научных заключений и рекомендаций разработанных в процессе проведения исследования о религиозной ксенофобии и особенностях ее проявления:

научное заключение о том, что для предотвращения религиозной ксенофобии важно подчёркивать не различия между религиями, конфессиями и мировоззрениями, а заложенные в них общие общечеловеческие ценности и принципы, нашло отражение в книге «Ёт ғоялар таъсирига тушиб қолган шахсларни жамиятга мослаштириш, ижтимоий реабилитация қилиш бўйича тавсиялар» изданной в Международной исламской академии Узбекистана в рамках прикладного гранта (2018–2020) (Справка Комитета по делам религий при Кабинете Министров Республики Узбекистан от 25 марта 2021 г., № 02-03/1886). В результате широкая общественность получила обоснованные ответы на вопросы, связанные с проявлением религиозной ксенофобии в эпоху глобализации;

научное заключение, о важности профилактики религиозной ксенофобии и исламофобии в нормативно-правовых актах международных организаций, а также законах Республики Узбекистан, регламентирующих деятельность религиозных и образовательных организаций и направленных на распространение религиозной толерантности и межрелигиозного согласия, было использовано в книге «Бухоро – ислом олами маданияти пойтахти» изданной Центром исламской цивилизации при Кабинете Министров Республики Узбекистан (Справка Центра исламской цивилизации при Кабинете Министров Республики Узбекистан от 24 марта 2021 г., № 192/21). В результате повысилась осведомленность населения о важности исламской культуры предков в борьбе с исламофобией;

научное заключение о том, что религиозно-просветительское образование оказалось одним из наиболее эффективных инструментов предотвращения появления в сознании людей понятий «религиозный фанатизм» и «абсолютизм», которые формируют такие субъективные факторы, основанные на религиозной ксенофобии, как «избранная нация» и «представитель истинной религии», нашло отражение в книге-альбоме «Ўзбекистон – бағрикенг диёр» подготовленной на основе государственного заказа (Справка Международного исследовательского центра Имама Бухари при Кабинете Министров Республики Узбекистан от 3 декабря 2021 г., № 02/494). В результате широкое продвижение идей религиозной терпимости, послужило укреплению культуры межрелигиозного диалога;

научное заключение о том, что исторически ксенофобия была естественным процессом сохранения своей территориальной целостности для всех народов и племен, а в эпоху глобализации религиозная сегрегация и этноцентризм стали основными факторами конфликтов между религиями и нациями, было использовано в подготовке сценариев цикла телепередач «Такдимот» («Презентация») на телеканале «O‘zbekiston tarixi» (Справка телерадиоканала «Узбекистан» от 6 декабря 2019 г., № 02-40-2581). В результате широкая общественность смогла ознакомиться с новой научной информацией о религиозной ксенофобии, характеристиками её проявлений.

Апробация результатов исследования. Результаты исследования прошли обсуждение в рамках 2-х международных и 9-ти республиканских научно-практических конференций.

Публикации по результатам исследования. Всего по теме исследования опубликовано 20 научных работ, в том числе 6 статей в республиканских и 3 в зарубежных журналах, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией Республики Узбекистан для публикации основных научных результатов диссертаций.

Структура и объём диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованной литературы. Объём диссертации составляет 136 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
LIST OF PUBLISHED WORKS
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ

I бўлим (I part; I часть)

1. Носирова А.Р. Глобаллашув шароитида диний ксенофобиянинг сиёсий жараёнларга таъсири // Тошкент ислом университети илмий-таҳлилий ахбороти. – Тошкент, 2017. № 1. – Б. 164-168. (07.00.00; № 21)
2. Носирова А.Р. Ксенофобиянинг моҳияти ва намоён бўлиш шакллари. // Имом Бухорой сабоқлари. – Самарқанд, 2017. – № 3. – Б. 62-65. (07.00.00; № 17)
3. Носирова А.Р. Диний ксенофобиянинг тарихий илдизлари (XVI аср Франция мисолида). Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси – Хива, 2019 № 3. – Б. 45-49. (07.00.00; № 26)
4. Носирова А.Р. Диний ксенофобиянинг назарий жиҳатлари ва тарихий кўринишлари // Имом Бухорой сабоқлари. – Самарқанд, 2019. – № 4. – Б. 87-88. (07.00.00; № 17)
5. Носирова А.Р. Диний ксенофобия ва исламофобияни олдини олиш механизмлари // Ислом зиёси. – Тошкент, 2020. – № 1. – Б. 43-51. (07.00.00; № 21)
6. Носирова А.Р. Ўзбекистонда диний ксенофобиянинг олдини олишнинг ижтимоий-ҳуқуқий асослари // Ўтмишга назар. – Тошкент, 2020. – № 2. – Б. 274-282. (07.00.00; № 30)
7. Nosirova A.R. Religious xenophobia as a factor in cause of extremism and terrorism // International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol. 24, Special Issue 1, 2020. – P. 417-425. (№ 2, № 39. IJPR: 1.015)
8. Nosirova A.R. Islamophobia is a manifestation of religious xenophobia // EPRA International Journal of Research & Development. Volume: 5, Issue:2, February 2020. – P. 131-136. (IJRD: 8.013)
9. Nosirova A.R. Socio-spiritual factors of prevention of religious xenophobia in Uzbekistan // International Journal of Research. Volume 07 Issue 04. April 2020. – P. 1025-1032. (IJR: 5.60)
10. Носирова А.Р. Ўзбекистонда диний ксенофобиянинг олдини олишда диний маърифатнинг ўрни // Диншуносликнинг долзарб муаммолари. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Тошкент: ЎзХИА, 2020. – Б. 132-133.
11. Носирова А.Р. Диний ксенофобияни олдини олишнинг аҳамияти // Ёш олимлар илмий-амалий анжумани тўплами. – Тошкент: ЎзХИА, 2021. – Б. 27-30.
12. Nosirova A.R. Religious xenophobia and extremism threats of the XXI century // Түркістанның өткені мен бүгіні: тарих, мәдениет және өркение атты халықаралық ғылымитеориялық конференция және дөңгелек үстел 15–16 сәуір, 2019 жыл. – Б. 57-59.

13. Nosirova A.R. Priority of religious tolerance ideas // Monografia Pokonferencyjna Science, Research, development. Baku 29.04.2020 – 30.04.2020. – P. 59-61.

II бўлим (II part; II часть)

14. Носирова А.Р. Исламофобия – XXI асрда диний-сиёсий омил сифатида // Диншуносликнинг долзарб муаммолари. Республика илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент: ТИУ, 2017. – Б. 219-221.

15. Носирова А.Р. Мустақиллик йилларида исламофобиянинг салбий оқибатларини олдини олиш бўйича Ўзбекистонда амалга оширилган чоратadbирлар // Ўзбекистон тарихининг долзарб муаммолари. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Андижон: Андижон давлат университети, 2017. – Б. 337-339.

16. Носирова А.Р. Ўзбекистонда ҳукм сураётган тинчлик ва осойишталикни асрашда диний ксенофобияга қарши курашнинг аҳамияти // Хоразм Маъмун академиясининг илмий-амалий конференцияси материаллари тўплами. Хива: Хоразм Маъмун академияси, 2017. – Б. 92-94.

17. Носирова А.Р. Диний ксенофобияга қарши курашишнинг маънавий-маърифий асослари // Диншуносликнинг долзарб муаммолари. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Тошкент: ТИУ, 2018. – Б. 202-204.

18. Носирова А.Р. Диний ксенофобия, экстремизм ва терроризм – ўзаро алоқадор тушунчалар сифатида // Шарқий Осиё гуманитар жамиятининг 20-халқаро конференцияси материаллари. – Самарқанд: 2019. – Б. 429-431.

19. Носирова А.Р. Диний ксенофобия феноменини тадқиқ этишнинг аҳамияти // Диншуносликнинг долзарб муаммолари. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари тўплами. – Тошкент: ЎзХИА, 2019. – Б. 187-188.

20. Носирова А.Р. Глобаллашув даврида диний ксенофобиянинг олдини олиш механизмлари // Ёш тадқиқотчилар республика илмий-амалий анжуман материаллари тўплами. – Тошкент: ЎзХИА, 2021. – Б. 145-149.

Автореферат «Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази» нашриёти таҳририятида таҳрирдан ўтказилиб, ўзбек, инглиз ва рус тилларидаги матнлар ўзаро мувофиқлаштирилди.

Босмахона лицензияси:

9338

Бичими: 84x60 ¹/₁₆. «Times New Roman» гарнитураси.
Рақамли босма усулда босилди.
Шартли босма табағи: 3,5. Адади 100. Буюртма № 1/22.

Гувоҳнома № 851684.
«Тирограф» МЧЖ босмахонасида чоп этилган.
Босмахона манзили: 100011, Тошкент ш., Беруний кўчаси, 83-уй.